

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Klara Larsson

Utreda brott utan verktyg – när teorin
hindrar praktiken

En granskning av tvångsmedelsanvändning i resningsärenden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin: Period 1 VT 23

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar.....	7
1 Introduktion	8
1.1 Bakgrund till ämnesval.....	8
1.2 Syfte och frågeställning.....	10
1.3 Metod och material.....	10
1.4 Forskningsläge.....	14
1.5 Avgränsningar	14
1.6 Disposition.....	15
2 Straffprocessen och dess byggstenar	18
2.1 Funktioner.....	18
2.1.1 Mer om brottsbekämpning kontra rättssäkerhet.....	19
2.2 Individens rättigheter.....	20
2.3 Grundläggande principer för brottmålsprocessen	22
2.4 Brottsoffer i straffprocessen	23
3 Utredningen i en ordinarie process	25
3.1 Förfarandet	25
3.2 Straffprocessuella tvångsmedel	26
3.2.1 Tvångsmedel och brottsmisstanke	28
3.2.2 Tvångsmedel och integritet.....	29
3.2.3 Allmänna principer för användningen av straffprocessuella tvångsmedel	30
3.3 Diskussion om gällande rätt	32
4 Resningsförfarandet i brottmål	34
4.1 Resningens funktioner och principer.....	34
4.1.1 Orubblighetsprincipen kontra sanningsprincipen	35
4.2 Särskilt om resning till men för den tilltalade	35
4.3 Diskussion om resning till men för den tilltalade.....	37
5 Utredningen i resningsärenden	39
5.1 Återupptagande av förundersökning	39
5.2 Tvångsmedelsanvändning	40
5.2.1 NJA 2021 s. 368 ”Salivprovet”	42
6 Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?.....	44

6.1	Funktioner och principer med straffprocessen	44
6.2	Funktioner och principer med resningsförfarandet	46
6.3	Ändamålen bakom relevanta bestämmelser	47
6.4	Historiska och praktiska aspekter	48
6.5	Införandet av ny eller kompletterande lagstiftning	49
7	Slutsats och avslutande kommentar.....	51
	Käll- och litteraturförteckning.....	53

Summary

The technological development of recent decades opens up new opportunities for the law enforcement authorities to investigate crimes. As an example, obtaining a searchable DNA-profile from a 25-year-old sperm stain also provides hope for solving old cases. In situations where a suspect has been acquitted in court and new circumstances or evidence arise, it may be relevant to petition for a new trial to the individual's disadvantage. In such situations, the prosecutor must resume the preliminary investigation and examine the new material. The aim of this essay is to notice the prosecutor's role and investigation possibilities in cases of new trials as well as contribute to increased knowledge within new trials as extraordinary remedies. This paper is the first of its kind since the area of coercive measures in cases of new trials is previously unexplored.

To fulfill its purpose, this thesis presents the judicial procedure of a new trial to the defendant's disadvantage and the prosecutor's ability to apply coercive measures in these cases. Furthermore, it is discussed whether the prosecutor's possibilities to use coercive measures in the investigation of new trials should be expanded. In summary, a new trial is only granted in exceptional cases and much is required for a case to be reopened. It mainly occurs when new evidence or circumstances arise. It is also required that the crime is serious, the new circumstance or evidence are likely to change the outcome of the case, and the prosecutor must have had a valid excuse for not referring to the new material earlier. The legislation expresses the cases where the principle of truth is considered to be prioritized over the principle of *res judicata* and are motivated mainly from a perspective of crime control and regards to victims of crime. Furthermore, there are no rules on which or when coercive measures may be used within the framework of a reinstated preliminary investigation. At the same time, the legislative history shows that there was probably an intention and desire to regulate the use of coercive measures. The deficiencies in the legislation are the reason why the Supreme Court denied the prosecutor's request for a strip search of a suspected murderer.

The essay also intends to serve as a legal basis in the political debate regarding the question of the prosecutor's expanded possibilities for the use of coercive measures in cases of new trials. The argumentation is based on the functions and principles of the Swedish criminal justice system, as well as some other aspects. In short, extended powers for the prosecutor are justified partly from a perspective of crime control, but also from a practical perspective, with regards to victims and against the background of the purposes of the legislation. It is nearly impossible to investigate crimes without tools and the hope is that in the near future, theory will no longer hinder practice.

Sammanfattning

De senaste decenniernas tekniska utveckling öppnar upp nya möjligheter för de brottsbekämpande myndigheterna att utreda brott. Att exempelvis få fram en sökbar DNA-profil från en 25 år gammal spermafläck ger dessutom hopp till att lösa kalla fall. I situationer där en misstänkt har friats i domstolen och det först senare uppdagas nya omständigheter eller bevis, kan det bli aktuellt med resning till men för den enskilde. I sådana situationer ska åklagaren återuppta förundersökningen och kontrollera det nya materialet. Uppsatsens syfte är att belysa åklagarens roll och utredningsmöjligheter i resningsärenden samt bidra till ökad kunskap inom resning som ett extraordinärt rättsmedel. Området för tillämpningen av utredningsåtgärder i resningsärenden är tidigare outforskat och uppsatsen är den första i sitt slag.

Inom ramen för uppsatsen utreds resningsförfarandet till nackdel för den tilltalade samt åklagarens befogenheter att vidta utredningsåtgärder vid resning. Till sist diskuteras om åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning i resningsärenden bör utökas. Sammantaget kan sägas att resning till nackdel för den enskilde är ett exceptionellt undantag från domens rättskraft och det krävs mycket för att ett mål ska bli föremål för resning. Främst sker det i samband med att ny bevisning eller nya omständigheter uppdagas. Det krävs dessutom att brottet är grovt, att omständigheten eller beviset som läggs fram sannolikt hade ändrat målets utgång samt att åklagaren haft en giltig ursäkt att inte åberopa det nya materialet tidigare. Reglerna ger uttryck för de fall då sanningsprincipen anses prioriteras framför orubblighetsprincipen och motiveras framförallt ur ett brottsbekämpnings- och brottsofferperspektiv. Vidare saknas det regler om vilka utredningsåtgärder som får vidtas inom ramen för en återupptagen förundersökning. Samtidigt utläses det ur förarbetena att det sannolikt fanns en avsikt och vilja att reglera tvångsmedelsanvändningen. Bristerna i lagstiftningen är anledningen till att Högsta domstolen nekade åklagarens begäran av kroppsbesiktning mot en misstänkt mördare.

Därmed har uppsatsen även som avsikt att fungera som en juridisk grund i den politiska debatten gällande frågan om åklagarens utökade möjligheter till tvångsmedelsanvändning i resningsärenden. Argumentationen utgår från straffprocessens och resningsförfarandets funktioner och principer samt en del andra aspekter. Kort sagt motiveras utökade befogenheter för åklagaren dels ur ett brottsbekämpningsperspektiv men också ur ett praktiskt perspektiv, brottsofferperspektiv och mot bakgrund av ändamålen med resningsreglerna. Det är nästan omöjligt att utreda brott utan verktyg och förhoppningen är att teorin inom snar framtid inte längre hindrar praktiken.

Förord

Efter fyra och ett halvt års studier vid Juridiska fakulteten i Lund är tiden kommen för nya utmaningar. Trots pandemi och andra prövningar som utbildningen utsatt mig för, ser jag tillbaka på studietiden som de mest lärorika och roligaste åren i mitt liv. Utöver att ha lärt mig en massa begrepp på latin, att resväska är det bästa sättet att transportera tunga böcker och att skriva så litet i lagboken att jag behöver förstoringsglas, så har tiden vid Lunds universitet också gett mig några av mina idag närmsta vänner. Tack till er för att ni har förgyllt min studietid. Tack för alla minnen, ni är fantastiska.

Beträffande att ro denna uppsats i hamn finns det flera personer jag vill tacka. Först och främst, tack till min handledare Linnea Wegerstad för goda råd, givande diskussioner och gott engagemang. Tack också till Hanna och Elin Larsson som korrekturläst uppsatsen och lämnat värdefulla synpunkter. Tack Bella som utan att förstå någonting om juridik funnits där som en stöttepelare genom uppsatsskrivandets toppar och dalar.

Avslutningsvis vill jag rikta ett stort tack till min familj för all stöttning och uppmuntran under åren. Tack för att ni alltid tror på mig och finns där vid min sida. Tack för allt ni gjort och gör för mig.

Lund, 12 maj 2023

Klara Larsson

Förkortningar

EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
Mot.	Motion
NFC	Nationellt forensiskt centrum
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Processlagberedningen	Utredare i SOU 1938:44
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Introduktion

Efter det att en brottmålsdom har meddelats och tiden för överklagande passerat vinner domen laga kraft och blir rättskraftig, vilket betyder att domen inte längre kan överklagas. Typiskt sett anses det svenska domstolsförfarandet välorganiserat och rättssäkert men trots det kan brottmålsprocessen inte garantera ett fullständigt skydd mot materiellt felaktiga domar. Som en extra säkerhetsventil erbjuds därför möjligheten att angripa en lagakraftvunnen dom med extraordinära rättsmedel, exempelvis resning.¹ Resningsförfarandet regleras i rättegångsbalkens 58 kap. och enligt 4 § är det Högsta domstolen som prövar ansökningar om resning. Det är dock, enligt 6a §, upp till åklagaren att återuppta förundersökningen och besluta om utredningsåtgärder.

Uppsatsen behandlar frågor rörande åklagarens tvångsmedelsanvändning i resningsärenden. Aktuella bestämmelser angående bland annat resningsförfarandet, förundersökningen och tvångsmedelsanvändning presenteras och analyseras. Diskussionen koncentreras till frågan om åklagarens befogenheter i resningsärenden bör utökas, vilken förs mot bakgrund av straffprocessens funktioner och principer, ändamålen bakom relevanta bestämmelser samt praktiska aspekter.

1.1 Bakgrund till ämnesval

Mordet på en 16-årig flicka begånget i november 1996 såg ut att förbli olöst. Den man som åtalades och i tingsrätten dömdes för mordet frikändes slutligen av hovrätten eftersom bevisningen mot honom inte var tillräckligt stark. Det framgick av åtalet mot mannen att det hade påträffats en spermafläck på mordoffrets byxor, men att antalet spermier var för få för en typbestämning. Det var först 25 år senare med hjälp av ny modern teknik som Nationellt forensiskt centrum (NFC) vid en förnyad analys kunde säkra en sökbar DNA-profil. Ett nytt hopp väcktes – var det mannens DNA på byxorna och skulle det räcka för att bedöma honom skyldig?

Riksåklagaren återupptog förundersökningen mot den tidigare frikände mannen för att utreda om det fanns skäl för ansökan om resning. Inom ramen för den återupptagna förundersökningen begärde sedan riksåklagaren att domstolen skulle besluta om kroppsbesiktning genom salivprov av den frikände mannen för att kunna genomföra en DNA-analys. Högsta domstolen kom fram till att det saknades lagstöd för åtgärden och nekade tvångstogsning

¹ JK:s rättssäkerhetsprojekt – Felaktigt dömda (2006), s. 78 och Welamson & Munck (2022), s. 13 och 177.

av mannen. Det hopp som väcktes efter NFC:s analys slocknade och mordet såg ut att förbli olöst.

Målet fick en osannolik vändning när brister i rutinerna från den gamla utredningen uppdagades. Bland det gamla utredningsmaterialet återfanns hårstrån från mannen och det visade sig att det tidigare tagna blodprovet på mannen fanns sparad på Uppsala universitet, trots att det enligt dåvarande regler skulle ha förstörts. Den tidigare frikände mannen kunde därmed knytas till flickans kropp via DNA och dömdes under sommaren 2022 till mord efter resning i Högsta domstolen.²

Från det att NFC lyckades få fram en sökbar DNA-profil, till att Högsta domstolen nekade tvångstoppning, till beviljad resning, till att mannen till slut kunde dömas, har ärendet fått ta stor plats i media.³ Det uppstod en frustration när juridiken, genom Högsta domstolen, satte stopp för målets framtid efter att tekniken utvecklats och lyckats med det som tidigare var omöjligt.⁴ I takt med att tekniken utvecklas och polisen i övrigt får bättre förutsättningar för att lösa kalla fall är det högst troligt att antalet resningsärenden kommer öka.⁵ Därför är det minst sagt frustrerande att det verkar krävas misstag i gamla utredningar eller olagligt bevarande bevis för att få till en resning i Högsta domstolen. Det framstår som att juridiken, som så många gånger förr⁶, halkat efter i samhällsutvecklingen och inte klarar av att hantera nutidens verklighet på ett bra sätt.

Uppsatsens idé väcktes efter att Högsta domstolen meddelade sitt beslut om att inte låta den tidigare misstänkte mannen tvångstoppas. Relevanta bestämmelser och deras bakgrund blev intressanta, liksom resningsreglernas praktiska tillämpning - varför erbjuds resningsmöjligheten till men för den tilltalade när åklagaren inte ges nödvändiga resurser för att utreda nya omständigheter och bevis?

I den juridiska forskningen saknas en utredning om åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning i resningsärenden. Av den orsaken bestämde jag

² Information om fallet har hämtats från NJA 2021 s. 368, NJA 2022 s. 424 samt Hovrätten för Nedre Norrland, dom 2022-07-19 i mål B 852–22.

³ Se exempelvis SVT (2022) *Kriminalarkivet: Mordet på Malin*; Lunds Universitet (2022) *Öppet fall: Malinmordet*; Sveriges Radio (2022) *P3 Dokumentär: Mordet på Malin i Husum och Svensson* (2022) ”Så levde Malins misstänkta mördare på fri fot i 25 år”.

⁴ Se exempelvis Cantwell (2021) ”Mordet på Malin hade kunnat lösas – men lagen sätter stopp” och Sellén (2021) ”Efter avslaget i Malinfallet: Nu begär Åklagarmyndigheten lagändring”.

⁵ Lundh (2022), s. 440.

⁶ Som exempel på när lagstiftningen halkat efter i samhällsutvecklingen kan nämnas ändringar i translangstiftningen för att stärka transpersoners mänskliga rättigheter, införandet av rättsliga ramverk inom fintech och dataanvändning samt regler kring marknadsföring på sociala medier.

mig till slut för att göra en sådan ingående juridisk framställning, vilket utgjort grunden till uppsatsen.

1.2 Syfte och frågeställning

Inom ramen för uppsatsen kommer huvudsakligen åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden undersökas. Därtill kommer resningsinstitutet utredas, med fokus på under vilka förutsättningar resning kan beviljas till men för den tilltalade. Gällande rätt analyseras sedan *de lege ferenda*, där diskussionen koncentreras till frågan om åklagarens befogenheter i resningsärenden bör utökas. Diskussionen utgår bland annat från straffprocessens funktioner och principer, ändamålen bakom relevanta bestämmelser samt praktiska aspekter. Syftet med uppsatsen är att belysa åklagarens roll och utredningsmöjligheter i resningsärenden samt bidra till ökad kunskap inom resning som ett extraordinärt rättsmedel. Behovet av att utreda huruvida åklagarens möjligheter till tvångsmedel bör utökas i resningsärenden är stort, dels för att tidigare forskning inte har berört det men även för att det nu och i framtiden, tack vare utvecklad teknik, kommer bli allt vanligare med resning till den tilltalades nackdel.

För att uppnå uppsatsens syfte behandlas följande frågeställningar:

- a) Under vilka förutsättningar kan resning till nackdel för den tilltalade beviljas enligt gällande rätt?
- b) Vilka utredningsåtgärder får åklagaren vidta i resningsärenden?
- c) Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning i resningsärenden utökas?

Genom att besvara frågeställningarna ämnar uppsatsen även att bidra till en juridisk, och inte enbart kriminalpolitisk aspekt av den smått påbörjade debatten om att utöka åklagarens möjligheter till användningen av tvångsmedel i resningsärenden.

1.3 Metod och material

Inledningsvis kommer gällande rätt fastställas, vilket görs genom användning av traditionell rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden går ut på att beskriva gällande rätt genom att studera och systematisera lagstiftning och dess förarbeten, rättspraxis och doktrin.⁷ Det ska uppmärksammas att många anser att den rättsdogmatiska metoden har en vidare funktion än den *de lege lata* analys som rättsdogmatiken i huvudsak förknippas med. Det kan

⁷ Kleineman (2018), s. 21.

argumenteras för att en *de lege ferenda*-analys kan falla under rättsdogmatiken, så till vida argumenten är en utveckling av analysen av gällande rätt. Det är dock inte självklart att sådana argument kan föras utan att analysen involverar rättspolitisk argumentation, vilket traditionellt faller utanför rättsdogmatiken.⁸ Vidare är rättsdogmatikens möjligheter att kritisera gällande rätt omstridd. Å ena sidan finns det traditionella synsättet som menar att rättsdogmatiken är begränsad till att inte kunna uttala sig om effekterna av gällande rätt.⁹ Å andra sidan finns ett vidare synsätt som anser att den rättsdogmatiska metoden även inkluderar ett kritiskt och konstruktivt perspektiv.¹⁰ Den kritiska delen syftar till att analysera lagstiftningens förtjänster och problem medan den konstruktiva delen undersöker vilka lösningar som finns på problemen med gällande rätt.¹¹ Vad gäller den rättsdogmatiska metoden inom ramen för uppsatsen, tillämpas den i linje med den traditionella definitionen.

Den rättsdogmatiska metoden är alltså fri från analytiska inslag och kan inte ensamt tillförse uppsatsen med de verktyg som behövs för att genomföra den *de lege ferenda*-analys som uppsatsens syfte kräver. Den sker i stället med tillämpning av den rättsanalytiska metoden. Den rättsanalytiska metoden skiljer sig från den rättsdogmatiska metoden eftersom den utöver att fastställa gällande rätt även analyserar och öppnar upp för ett kritiskt förhållningssätt till densamma. Metoden möjliggör även användandet av annat material utöver de klassiska rättskällorna, som till exempel riksåklagarens praxis och JO-uttalanden.¹² Vidare förs närmast en rättspolitisk argumentation med ett perspektiv om *de lege ferenda*, det vill säga om gällande rätt bör ändras.¹³ En sådan argumentation kan föras objektivt utifrån rättskällorna som skapar gällande rätt, men vanligare är att argumentationen även inrymmer ett mått av värderingar som inte kan utläsas ur dessa.¹⁴ Förhoppningen är att hålla argumentationen så objektiv som möjligt men det går inte att helt bortse från personliga värderingar.

Uppsatsens första fråga avser undersökning av resningsinstitutet och kan sägas vara av mer deskriptiv natur. Materialet som används i relation till frågeställningen utgår i huvudsak från lagtext och förarbeten. Noterbart är att dagens resningsregler, som grundar sig i processkommissionens betänkande från 1926 samt processlagberedningens förslag till rättegångsbalk från 1938, endast genomgått mindre ändringar sedan dess.¹⁵ Eftersom förarbetena är

⁸ Sandgren (2021), s. 52.

⁹ Sandgren (2021), s. 52.

¹⁰ Hjertstedt (2019), s. 167.

¹¹ Hjertstedt (2019), s. 167.

¹² Sandgren (2021), s. 54.

¹³ Sandgren (2021), s. 55.

¹⁴ Sandgren (2021), s. 56.

¹⁵ JK:s säkerhetsprojekt – felaktigt dömda (2006), s. 79,

något föråldrade, kompletteras de av doktrin, lagkommentarer och rapporter. Litteraturen som används är skriven av välkända författare med mycket god juridisk kompetens vilka utgör relevant och erkänd doktrin. Dessa är främst Thorsten Cars avhandling *Om resning i rättegångsmål*, *Rättsmedlen* av Per Olof Ekelöf och Henrik Edelstam samt Lars Welamson och Johan Muncks *Rättegång VI: Processen i hovrätt och Högsta domstolen*. Relevanta lagkommentarer är skrivna av Christian Thornefors som sedan 1994 varit rådman vid Stockholms tingsrätt och innan dess bland annat varit revisionssekreterare. Viktig för framställningen av resningsinstitutet är slutligen *Felaktigt dömda* – en rapport från JK:s säkerhetsprojekt. Rapporten var ett resultat av det tillsynsprojekt som justitiekanslern beslutade att starta angående rättssäkerheten i brottmål. Projektets ändamål var att utreda om rättssäkerheten var tillräckligt tillfredsställd i brottmålsprocessens olika stadier. Granskningen leddes av professorn Hans-Gunnar Axberger.

Delen av uppsatsen som relaterar till den andra frågan är likt första delen även den av deskriptiv natur. Till skillnad från första frågan finns det dock klart mindre material. Det finns nämligen inga särskilda lagregler för vilka utredningsåtgärder en åklagare får vidta i resningsärenden. I stället blir regler om utredningsåtgärder i ett ordinarie förfarande liksom återupptagande av förundersökning av avgörande betydelse för frågeställningen. För att förstå bestämmelserna, som vissa är så nya som år 2013, används förarbeten, lagkommentarer, doktrin och praxis. Vid framställningen av utredningen i ett ordinarie förfarande används framförallt SOU 2017:75 som kompletteras av litteratur. Litteraturen avser *Förundersökning* av Thomas Bring, Christian Diesel och Simon Andersson, *Rättegång – tredje häftet* av Per Olof Ekelöf, Henrik Edelstam och Torleif Bylund, *Straffprocessuella tvångsmedel* av Gösta Westerlund samt Gunnel Lindbergs *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? Vad gäller återupptagande av förundersökning och användande av tvångsmedel i resningsärenden* är SOU 2009:98 och Prop. 2011/12:156 av särskilt intresse för att förstå motiven bakom nuvarande reglering. Liksom tidigare är litteratur av Gunnel Lindberg relevant men även *Skälig misstanke* av Simon Andersson. När det kommer till praxis är egentligen bara ett prejudikat från Högsta domstolen av intresse för frågeställningen, nämligen NJA 2021 s. 368 ”Salivprovet”, vilket möjliggör en djupare analys av fallet. I beslutet resonerar Högsta domstolen kring åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning för att undersöka om det finns grund för resning.

Det finns ingen entydig definition av begreppet ”prejudikat”. Enkelt uttryckt är det ett avgörande från Högsta domstolen¹⁶ i en viss rättsfråga. Det finns

¹⁶ Högsta domstolen är den prejudikatinstans som är av intresse för uppsatsen. Prejudikat skapas även av exempelvis Högsta förvaltningsdomstolen och Arbetsdomstolen.

ingen lag som binder domstolar att följa prejudikaten, men i praktiken tillämpas prejudikat på samma sätt som de andra etablerade rättskällorna. Det kan vara svårt att bestämma prejudikativärdet av tidigare avgöranden eftersom det inte finns några etablerade metoder för hur tillämpningen sker. Prejudikat kompletterar lagstiftning och ofta sker rättsutvecklingen i samspel mellan Högsta domstolen och lagstiftaren.¹⁷ Högsta domstolens främsta uppgift är att verka som prejudikatinstans, och avgörande har ställning som rättskällor, frågan är bara på vilket sätt och i vilken omfattning.¹⁸

Christina Ramberg har utvecklat en metod för prejudikattolkning som innefattar fyra delmoment. Först ska rättsregeln i det tidigare avgörandet identifieras. Därefter ska rättsregeln definieras som relevant eller irrelevant. Sedan ska en bedömning ske om det finns anledning att avvika från (det relevanta) prejudikatet. Till sist ska, vid tillämpning, en bedömning ske om omständigheterna är lika eller olika. Således avgörs om prejudikatet ska följas eller särskiljas.¹⁹ Metoden har använts för att avgöra prejudikativärdet av NJA 2021 s. 368. Rättsregeln som kan identifieras är: Bestämmelserna i 28 kap. 12 och 12 b §§ RB utgör inte lagstöd för kroppsbesiktning i syfte att undersöka om det finns grund för resning. Prejudikatet bedöms som relevant för uppsatsen eftersom det ger vägledning om när kroppsbesiktning får användas i resningsärenden. Prejudikatet får även anses relevant i fråga om användningen av andra tvångsmedel i resningsärenden. Prejudikatet är det enda i sitt slag och det finns utifrån gällande rätt ingen anledning att avvika från avgörandet. Eftersom prejudikatet används för att förklara rättsläget behövs det inte tillämpas på omständigheterna i ett nytt fall, vilket hade varit det sista steget för att avgöra prejudikatets relevans. I en sådan situation ska den identifierade rättsregeln tillämpas på omständigheterna i det nya fallet för att se om utgången ska bli densamma eller om det finns skäl att särskilja omständigheterna och komma till ett annat resultat.²⁰

Svaret på uppsatsens tredje och sista fråga baseras till stor del på vad som framkommit i relation till de andra frågeställningarna. Av särskilt intresse är straffprocessens funktioner och principer vilka används som teoretiska analysverktyg. Analysverktygen ger stöd i argumentationen och bidrar till att se gällande rätt ur olika perspektiv. I första hand diskuteras brottsbekämpning kontra rättssäkerhet som perspektiv med utgångspunkt i Lena Landströms *Åklagaren som grindvakt – en rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning och åtal av brott*. Dessutom tar det så kallade differentierade funktionstänkandet plats. Därtill analyseras frågan ur ett

¹⁷ Ramberg (2017), s. 773 ff.; Åklagarmyndigheten, ”Prejudikat”, hämtad 22 april 2023, och Hallonsten & Asp (2022), s. 429.

¹⁸ Ramberg (2017), s. 776 och Hallonsten & Asp (2022), s. 421.

¹⁹ Ramberg (2017), s. 776 f.

²⁰ Ramberg (2017), s. 777.

brottsofferperspektiv där texter skrivna av Henrik Tham, Monica Burman och Per Ole Träskman, som del av antologin *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, är centrala. Vidare får resningsinstitutets grundläggande funktioner och principer också stor betydelse för analysen, där orubblighetsprincipen ställs mot sanningsprincipen. I relation till de delarna intar doktrin en avgörande roll. Utöver Lena Landströms studie intar även Per Olof Ekelöfs rättegångsserie²¹ en viktig roll i framställningen. Ändamålen bakom relevanta lagregler diskuteras också, där förarbetena²² till bestämmelsen om återupptagande av förundersökning särskilt analyseras.

1.4 Forskningsläge

Frågan om förutsättningarna för tvångsmedelsanvändning i resningsärenden har inte tidigare varit föremål för någon juridisk forskning. Det beror troligtvis på att tvångsåtgärder främst används i resningsärenden till nackdel för den tilltalade, vilket endast har hänt ett fåtal gånger de senaste decennierna.²³ Första och enda gången som frågan om tvångsmedelsanvändning i resningsärenden behandlats i Högsta domstolen skedde så sent som våren 2021²⁴. Området är därför utforskat och materialet är begränsat. Målet har blivit föremål för debatt och har fått ta stor plats i media. Min hypotes är därför att frågan kommer bli mer aktuell för den juridiska forskningen framöver.

Vidare är separata frågor om resning och tvångsmedel inte främmande för rättsvetenskapen. Thorsten Cars avhandling *Om resning i rättegångsmål* utgör grunden för senare forskning inom resningsinstitutet, exempelvis Per Olof Ekelöf och Henrik Edelstams *Rättsmedlen* samt *Rättegång VI: Processen i hovrätt och Högsta domstolen* av Lars Welamson och Johan Munck. I relation till frågor om straffprocessuella tvångsmedel är Gunnel Lindberg, som också författar relevanta lagkommentarer, och Gösta Westerlunds forskning framstående.

1.5 Avgränsningar

Inledningsvis bör det betonas att uppsatsens huvudsakliga forskningsobjekt rör resning till nackdel för den tilltalade och användningen av tvångsmedel i sådana ärenden. Det beror dels på att det saknas forskning kring utredningsåtgärder vid resning till nackdel för den tilltalade men också för att tvångsmedelsanvändning främst aktualiseras i ärenden där den tilltalade tidigare har blivit frikänd. Därav behandlas resning till fördel för den tilltalade

²¹ Ekelöf m.fl. I (2016); III (2018); IV (2009) och V (2011).

²² SOU 2009:98 och Prop. 2011/12:156.

²³ Åklagarmyndigheten, ”Resning”, hämtad den 3 maj.

²⁴ NJA 2021 s. 368

endast i den mån det är relevant för uppsatsens huvudsakliga forskningsobjekt.

Vidare koncentreras diskussionen om tillämpningen av utredningsåtgärder i resningsärenden till stor del kring tvångsmedlet kroppsbesiktning (topsning). Orsaken är att det endast finns ett vägledande avgörande på området där det är just tvångstoppsning som var föremål för bedömning. Det beror också på att det till stor del är utvecklingen inom DNA-tekniken som leder till nya bevis och omständigheter. I ärenden där en DNA-profil ska matchas krävs den misstänktes DNA vilket, utan tillåtelse från den misstänkte, kräver kroppsbesiktning. Diskussionen utesluter emellertid inte tillämpningen av andra tvångsmedel, exempelvis husrannsakan och häktning, eftersom omständigheter i det enskilda fallet kan kräva andra åtgärder. Fortsatt är det i huvudsak de grövsta brotten som blir föremål för resning. Därav fokuserar framställningen på åklagaren som förundersökningsledare och beslutsfattare, trots att polisen i mindre allvarliga fall kan ha liknande befogenheter.

Uppsatsen berör diverse sektioner av rättsprocessen. De olika delarna, till exempel resningsinstitutet och utredningsåtgärder, hade i sig själv kunnat bli föremål för examensarbeten. Framställningen i de delarna är inte på något vis tänkt att vara uttömmande utan presenterar och diskuterar det som är relevant för uppsatsens primära fråga. Vidare är det främst åklagarens roll som är av relevans för uppsatsen. Med anledning av det berörs exempelvis inte domstolarnas eller advokaternas uppgifter i utrednings- och resningsförfarandet, med undantag för om det bidrar till förståelsen för uppsatsens huvudsakliga fråga.

1.6 Disposition

Uppsatsen är efter inledningen indelad i ytterligare sex kapitel. Kapitel 2 (Straffprocessen och dess byggstenar) ger en bakgrund till den svenska straffprocessens funktioner och principer, vilka är av betydelse eftersom de fungerar som teoretiska analysverktyg för uppsatsens diskussion. Därutöver presenteras och analyseras individens rättigheter från ett straffprocessuellt perspektiv, vilka är av intresse för diskussionen om användningen av straffprocessuella tvångsmedel som förs i kapitel 3. Till sist diskuteras brottsoffer och det brottsofferperspektiv som har fått ta en allt större plats i rättsprocessen, vilket även utgör ett av uppsatsens analysverktyg. Kapitlet syftar att sätta uppsatsens ämne i ett bredare perspektiv och introducera uppsatsens huvudsakliga analysverktyg. Således utgör kapitlet utgångspunkten för uppsatsens fortlöpande analys.

Kapitel 3 (Utredningen i ett ordinarie förfarande) redogör för utredningen i en ordinarie process med särskilt fokus på åklagarens roll, förundersökningen

och användningen av straffprocessuella tvångsmedel. Redogörelsen ämnar ge en grundläggande förståelse för hur utredningsarbetet fungerar i brottmål. Det är av särskild betydelse för fortsättningen eftersom det i huvudsak saknas regler för hur utredningen bedrivs i resningsärenden, vilket gör att bestämmelserna i ett ordinarie förfarande även till stor del tillämpas i resningsärenden. I kapitlet tillägnas användningen av straffprocessuella tvångsmedel ett eget avsnitt där olika typer av åtgärder, förutsättningar för tillämpandet samt principerna bakom användningen presenteras och diskuteras.

Kapitel 4 (Resningsförfarandet i brottmål) redogör för resningsinstitutets grundläggande funktioner och principer. Av särskilt intresse för uppsatsen är resning till nackdel för den misstänkte, vilket behandlas särskilt i ett eget avsnitt. Vidare presenteras och diskuteras ändamålen bakom resningsreglerna och i viss mån kritiserar doktrinen syn på resning till men för den misstänkte. Kapitlet besvarar uppsatsens första frågeställning ”Under vilka förutsättningar kan resning till nackdel för den tilltalade beviljas enligt gällande rätt?” och ger således en grundläggande förståelse för hur resning som extraordinärt rättsmedel fungerar. Kunskapen är central för senare diskussion om åklagarens möjligheter att tillämpa utredningsåtgärder i resningsärenden.

I kapitel 5 (Utredningen i resningsärenden) besvaras uppsatsens andra frågeställning ”Vilka utredningsåtgärder får åklagaren vidta i resningsärenden?”. Kapitlet redogör för utredningen i resningsärenden med särskilt fokus på återupptagande av förundersökning samt tvångsmedelsanvändning där Högsta domstolens resonemang i beslut NJA 2021 s. 368 presenteras och analyseras. Kapitlet syftar till att ge en grundläggande förståelse för utredningen i resningsärenden och uppmärksamma läsaren på avsaknaden av regler i relevanta delar av förfarandet.

I kapitel 6 (Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?) utreds och analyseras uppsatsens tredje och sista fråga ”Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?”. De tidigare kapitlen har främst syftat till att ge läsaren en grundläggande förståelse för relevanta funktioner, regler och principer för straffprocessen och resningsförfarandet. Den kunskapen appliceras i analysen och utgör grunden för den huvudsakliga argumentationen. Diskussionen utgår främst från de analysverktyg som presenterades i kapitel 2 samt resningsförfarandets funktioner och principer, vilka det redogörs för i kapitel 4, ändamålen bakom relevanta resningsbestämmelser, samt en del andra aspekter med ett särskilt fokus på det praktiska. Till sist diskuteras följderna av införandet av ny eller kompletterande lagstiftning.

Det sjunde och avslutande kapitlet (Slutsats och avslutande kommentar) sammanfattar uppsatsens huvudsakliga slutsatser och kommenterar kort framtida forskningsområden.

2 Straffprocessen och dess byggstenar

I följande kapitel redogörs för den svenska straffprocessens funktioner och principer, vilka är av betydelse eftersom de fungerar som teoretiska analysverktyg för uppsatsens diskussion. Därutöver presenteras och analyseras individens rättigheter från ett straffprocessuellt perspektiv, vilka är av intresse för diskussionen om användningen av straffprocessuella tvångsmedel som förs i kapitel 3. Till sist diskuteras brottsoffer och det brottsofferperspektiv som har fått ta allt större plats i rättsprocessen vilket även utgör ett av uppsatsens analysverktyg. Kapitlet ämnar att sätta uppsatsens ämne i ett bredare perspektiv och introducera uppsatsens huvudsakliga analysverktyg. Således utgör kapitlet utgångspunkten för uppsatsens fortlöpande analys.

2.1 Funktioner

Straffprocessen brukar diskuteras utifrån de två huvudsakliga funktionerna *brottsbekämpning* och *rättssäkerhet*.²⁵ Brottsbekämpning handlar om att realisera straffhotet så att straffbestämmelserna får ett faktiskt genomslag. Ändamålet med bestämmelserna kan man därför säga är att medborgarna ska avhålla sig från brottslig verksamhet.²⁶ I det ingår att döma ut den påföljd som samhället anser att gärningen påkallar. Å ena sidan rör det sig alltså om ett behov av effektiv brottsbekämpning, även kallat statsperspektivet, å andra sidan handlar det om att säkerställa ett rättssäkert²⁷ brottmålsförfarande. Det skyddar den enskilde mot rättsliga övergrepp från staten och kallas därför för individperspektivet.²⁸ Intresset av att så många brott som möjligt klaras upp och gärningspersonen straffas ställs mot intresset av att förhindra att oskyldiga döms för brott. De båda funktionerna samverkar ofta, men det förekommer också situationer där det ena intresset behöver ge vika för det andra. Om brottsbekämpning anses vara den överordnade funktionen är det viktigaste att minimera antalet felaktigt friade domar medan det för rättssäkerhetens skull är viktigare att minimera antalet felaktiga fällande domar.²⁹ En idé som vuxit de senaste 25 åren är det så kallade *differentierade funktionstänkandet*, vilket kortfattat innebär att straffprocessens funktioner förändras under förfarandet. Generellt dominerar den brottsbekämpande

²⁵ Landström (2011), s. 31. I sin studie utgår Landström från den amerikanske juristprofessorn Herbert Packers två straffprocessuella modeller "the Crime Control Model" och "the Due Process Model".

²⁶ Ekelöf I (2016), s. 13.

²⁷ Begreppet rättssäkerhet har varit föremål för livliga rättspolitiska diskussioner. Uppsatsen avser inte att redogöra för begreppet som sådant, utan använder perspektivet om rättssäkerhet som analysverktyg. För den som är intresserad av en mer uttömmande redogörelse för begreppet rekommenderas JK:s rättssäkerhetsprojekt – Felaktigt dömda (2006) och Zila (1990). Se även SOU 1984:15 samt Prop. 2022/12:156.

²⁸ SOU 2017:75 s. 23.

²⁹ Landström (2011), s. 31 och Ekelöf I (2016), s. 30.

funktionen under det inledande skedet samt i förundersökningsstadiet för att sedan under rättegången samverka med rättssäkerhetsfunktionen. Vid överläggningen och meddelande av domen samt tiden därefter är det emellertid rättssäkerhetsfunktionen som är dominant. Det anses finnas ett intresse av att veta vilken eller vilka funktioner som bör vara styrande i olika skeden eftersom det är avgörande för hur straffprocessens regler utformas och tillämpas.³⁰

Utöver brottsbekämpning och rättssäkerhet anses straffprocessen genom domstolarna även ha en *kontrollfunktion* och en *rättsskapande funktion*. Det handlar om att kontrollera lagstiftaren och den verkställande makten samt om att skapa ny rätt.³¹ Domstolarnas främsta uppgift i en rättsstat är att producera materiellt riktiga domar.³²

2.1.1 Mer om brottsbekämpning kontra rättssäkerhet

Diskussionen om straffprocessens funktioner kretsar som ovan nämnt vanligen kring brottsbekämpning kontra rättssäkerhet och vilken som är mest central. Perspektivet om brottsbekämpning, eller effektivitet som det ibland benämns, utgår från syftet att bekämpa brottsliga beteenden. Stor vikt läggs vid processens effektivitet, det vill säga ”systemets förmåga att utreda och beivra ett stort antal av de brott som upptäcks”³³ och således finna misstänkta, fastställa skuld och garantera straff för den skyldige.³⁴ Processen måste därför utformas på ett sådant sätt att många grips och ställs inför rätta. Processen eftersträvar snabbhet genom enkel och likformig handläggning samt definitiva avgöranden i största möjliga utsträckning.³⁵ Förespråkare för perspektivet erkänner polisen som det centrala organet för brottsbekämpningen vilka tilldelas vida befogenheter, både i samband med den misstänktes gripande och vid förhör men också i relation till undersökningar som till exempel kroppsvisitation och husrannsakan. Det anses vara det bästa sättet att bestämma om den misstänkte är skyldig eller inte. Vidare är bevis väsentliga och det spelar ingen roll hur de har uppdragats eftersom de bidrar till att visa vad som egentligen har hänt. Rättegången i sig är inte alltid nödvändig för att fastställa den skyldiges skuld och man menar att uppenbara fall och erkännanden kan handläggas utanför rättegången.³⁶

I motsats till brottsbekämpning står perspektivet om rättssäkerhet, eller legalitet, vilket utgår ifrån att informella och icke reglerade åtgärder kan leda

³⁰ Ekelöf I (2016), s. 30.

³¹ Landström (2011), s. 31.

³² SOU 1926:32 s. 232.

³³ Cit. Landström (2011), s. 33.

³⁴ Landström (2011), s. 33.

³⁵ Landström (2011), s. 34.

³⁶ Landström (2011), s. 34.

till framförande av felaktig information. Vidare lyfter perspektivet den enskildes frihet och gränserna för statens maktutövning. I det inbegrips krav på förutsägbarhet samt allas likhet inför lagen, men även rätten att inte utsättas för brott samt ges möjligheten att uppnå ett rättvist resultat.³⁷ Förespråkare menar att straffprocessens slutresultat är ett uttryck för statens maktutövning och att missbruk av makten förekommer. Det är därför viktigt att utforma systemet så att maximal effektivitet förhindras, eftersom maximal effektivitet bidrar till maktmissbruk.³⁸ Centralt för rättssäkerheten är *rättslig skuld*, vilket innebär att en person inte ska anses skyldig endast för att bevisen talar för det. Istället ska det fastställas i en rättegångsprocess där procedurregler som syftar att skydda den misstänkta följs, vilket endast en oberoende domstol kan säkerställa.³⁹

Vid jämförelse av de båda perspektiven syns en skillnad rörande vikten av att straffprocessen är säker respektive effektiv. Brottsbekämpningsperspektivet tillåter en viss halt av felaktigt fällande domar så länge inte alltför många skyldiga personer går fria eller att systemet i sig framstår som opålitligt och därmed minskar straffets avskräckningseffekt. Vidare förespråkar brottsbekämpning effektivitet och menar att det är den bakomliggande orsaken till systemets säkerhet. Det är först när avsaknaden av säkerheten påverkar effektiviteten som det uppstår problem.⁴⁰ Vad gäller perspektivet om rättssäkerhet får effektiviteten ge vika för säkerheten som är ett absolut krav. Processen motiveras lika mycket av att skydda de oskyldiga som att fälla de skyldiga. Antalet ärenden som hanteras är därför betydligt fler i brottsbekämpningsperspektivet än i perspektivet om rättssäkerhet.⁴¹

2.2 Individens rättigheter

Det är en självklarhet i en rättsstat att individer innehar vidsträckta rättigheter i förhållande till staten. För svenskt vidkommande stadgas de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen (RF) men också i internationella regelverk⁴². I förhållande till straffprocessen är *skyddet för kroppslig integritet* och *rörelsefrihet* av särskilt intresse, inte minst i relation till straffprocessuella tvångsmedel⁴³. Enligt 2 kap. 6 § 1 st RF är individer skyddade mot kroppsligt ingrepp, kroppsvisitation, husrannsakan och

³⁷ SOU 1984:15 s. 129 f. och Prop. 1984/85:32 s. 36.

³⁸ Landström (2011), s. 35.

³⁹ Landström (2011), s. 34.

⁴⁰ Landström (2011), s. 35 f.

⁴¹ Landström (2011), s. 36.

⁴² Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR), den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) och Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Innebörden av de utländska reglerna är i princip desamma som i RF, varför det ej görs hänvisningar till dessa.

⁴³ Straffprocessuella tvångsmedel diskuteras närmare i avsnitt 3.2.

liknande intrång, samt mot undersökning av brev eller annan försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal. Därutöver framgår av bestämmelsens andra stycke att var och en även är skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Vad gäller rörelsefriheten regleras den i 2 kap. 8 § RF. I paragrafens första mening finns ett förbud mot frihetsberövanden medan andra meningen ger uttryck för en mer generell rörelsefrihet. Enligt förarbeten till RF innefattar bestämmelsen utöver frihetsberövande av den som är misstänkt för brott även andra begränsningar av den personliga friheten som exempelvis reseförbud eller tvångsmässigt omhändertagande inom sjuk- eller socialvården.⁴⁴

Det är däremot inte fråga om någon absolut rätt utan det framgår av såväl svensk som internationell rätt att inskränkningar får göras. Det framgår av 2 kap. 20 § RF att individens fri- och rättigheter, däribland skyddet för kroppslig integritet och rörelsefrihet, får begränsas genom lag. Det finns ett krav på att begränsningarna görs för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle, vilket anges i 2 kap. 21 § RF. Exempelvis kan nämnas att användningen av straffprocessuella tvångsmedel uppfyller kravet eftersom de ämnar att utreda brott.⁴⁵ Vidare anges i 2 kap. 21 § RF att inskränkningen aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den, vilket ger uttryck för proportionalitetsprincipen.⁴⁶ Enligt förarbetena ska bestämmelsen tydliggöra kravet på att lagstiftaren noga redovisar sina syften när rättighetskränkande beslut tas.⁴⁷

Oskyldighetspresumtionen är även den central för individen i straffprocessrättsliga sammanhang. Presumtionen utgör en grundläggande princip för rättsordningen men är inte grundlagsfäst i Sverige. I stället stadgas den bland annat i EKMR (art 6.2) vilken är inkorporerad i Sveriges författning. Presumtionen, som faller under individens *rätt till en rättvis rättegång*, innebär att var och en som blivit anklagad för brott är att betrakta som oskyldig till dess motsatsen bevisats i rättegång och lagligen fastställts genom dom.⁴⁸ Tanken om att den misstänkte ska betraktas som oskyldig ska vara styrande för processen och är viktig för att jämna ut det ojämna förhållandet mellan den misstänkte och staten. Således är oskyldighetspresumtionen en central del för att garantera ett rättssäkert förfarande till den misstänktes fördel. Oskyldighetspresumtionen innebär även att en frikännande dom är ett bevis på den misstänktes oskuld.⁴⁹ Rätten

⁴⁴ Prop. 1973/90 s. 241 f.

⁴⁵ Lindberg (2022), s. 47.

⁴⁶ Jermsten, *Regeringsformen*, kommentaren till 2 kap. 21 §.

⁴⁷ Prop. 1975/76:209 s. 153.

⁴⁸ Nowak (2003), s. 31 f. och Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 65.

⁴⁹ Nowak (2003), s. 50 och 447.

till en rättvis rättegång innebär också att den misstänkte har en *rätt till tystnad* och inte är skyldig att underlätta åklagarens arbete.⁵⁰

2.3 Grundläggande principer för brottmålsprocessen

I relation till det ovan sagda om individens rättigheter finns det i svensk straff- och straffprocessrätt flera grundläggande principer för att upprätthålla rättssäkerheten och således hindra att statens maktutövning sker på godtyckliga grunder. Många av principerna finns lagstadgade, ofta i flera författningar. Nedan följer en övergripande redogörelse av de mest centrala principerna för brottmålsprocessen⁵¹.

Inledningsvis kan *legalitetsprincipen* nämnas vilken ställer krav på lagstiftning i förhållande till förutsebarhet. Genom principen, reglerad bland annat i 1 kap. 1 § och 2 kap. 10 § RF, tillvaratas intresset av att ha ordning och reda i processen, vilket i sin tur bidrar till rättssäkerhet.⁵² *Dispositionsprincipen* ställer krav på vad rätten ska besluta i. I brottmål gäller principen i begränsad utsträckning. Rätten är exempelvis inte bunden av den tilltalades erkännande och påföljden fastställs *ex officio*. Rätten är dock bunden av åklagarens dispositioner vilket betyder att den inte kan döma över någon annan gärning än vad som framgår av gärningsbeskrivningen.⁵³ Vidare kommer *objektivitets- och likabehandlingsprincipen* till uttryck i bland annat 1 kap. 9 § RF. Med principerna förstås att myndigheter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen och präglas av saklighet och opartiskhet. Det medför ett krav på att myndigheter ska verka fritt från godtycke och inte särbehandla någon utan stöd i lag.⁵⁴ Av *omedelbarhetsprincipen*, 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § rättegångsbalken (RB), följer att all bevisning ska läggas fram i ett sammanhang under huvudförhandlingen och det är baserat på det material som rätten ska bedöma sakfrågan. Det hänger samman med *koncentrationsprincipen*, reglerad i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 § RB, vilken har till innebörd att huvudförhandlingen ska genomföras utan onödiga uppehåll samt i ett sammanhang.⁵⁵ *Muntlighetsprincipen* stadgas i 43 kap. 5 § och 46 kap. 5 § RB och innebär i princip att det i rätten råder ett uppläsningförbud med undantag för när det underlättar förståelsen eller i övrigt kan vara till fördel för handläggningen.⁵⁶

Två närbesläktade principer av central betydelse för uppsatsen är principerna om *fri bevisföring* och *fri bevisvärdering*. Rätten ska enligt 35 kap. 1 § RB

⁵⁰ Ekelöf IV (2009), s. 35 och Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 121.

⁵¹ Se vidare i avsnitt 3.2.3 för fler principer i relation till användningen av tvångsmedel.

⁵² Ekelöf I (2016), s. 60.

⁵³ Ekelöf I (2016), s. 70.

⁵⁴ Prop. 1973:90 s 235.

⁵⁵ Ekelöf V (2011), s. 11.

⁵⁶ Ekelöf V (2011), s. 14.

pröva allt som framkommit och sedan avgöra vad som är bevisat. Fri bevisföring innebär att bevisningen som presenteras i rättegången inte får begränsas vilket hänger samman med den fria bevisvärderingen som medför att rätten ska beakta all bevisning som presenterats. Därutöver innebär fri bevisvärdering att det inte finns några regler om hur bevisning ska värderas.⁵⁷ Samtidigt har Högsta domstolen utvecklat riktlinjer för bevisbedömningen vilket medför att värderingen av den bevisning som presenteras inte är helt överlämnad till domstolens skönsmässiga bedömning.⁵⁸ I domstolens fria bevisvärdering ingår även att ta ställning till den tilltalades passivitet och tystnad, se 35 kap. 4 § RB. Enligt förarbetena⁵⁹ ska tystnad inte läggas den tilltalade till last och ska inte, i grova brottmål, tillmätas någon större betydelse.⁶⁰ Den tilltalade har dock en förklaringsbörd, vilket betyder att tystnad i frågor som borde kunna besvaras kan lägga den tilltalade till last i bevisvärderingen.⁶¹

2.4 Brottsoffer i straffprocessen

”Brottsoffer” är ett relativt nytt begrepp som började användas först under 1970-talet.⁶² Det finns ingen entydig definition av begreppet i den svenska lagstiftningen, men i brottsofferutredningen⁶³ används det främst som en benämning på personer som direkt har drabbats av brott. Utredningen riktar sig i vissa avseenden även mot andra drabbade, exempelvis anhöriga till någon som mördats.⁶⁴ Det finns ett tydligt brottsofferperspektiv inom rättsprocessen som är mer eller mindre utbrett inom de olika områdena. Det syns såväl i utvecklingen av lagstiftningen som till exempel inrättandet av Brottsoffermyndigheten.⁶⁵ Att brottsoffret intagit en starkare ställning inom rättsprocessen beror på flera faktorer. Inte minst är brottsofferrörelsen i Sverige stark, och har varit det under en längre tid, vilket gör att frågan om hur brottsoffrets ställning kan stärkas ständigt tas upp i den kriminalpolitiska debatten.⁶⁶

Enligt Monica Burman, professor i straffrätt vid Umeå universitet, är det viktigaste och mest beaktansvärda för brottsoffret att få upprättelse. Hon är kritiskt inställd till ”den straffrättsliberala positioneringen av brottsoffret”⁶⁷

⁵⁷ Ekelöf IV (2009), s. 34 och Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 271 f.

⁵⁸ HD B 5952:21.

⁵⁹ Noterbart är att förarbetena är från 1938, alltså långt innan dess att EKMR och den tilltalades rätt till tystnad blev en del av svensk rätt. Se vidare i Nowak (2003), s. 415.

⁶⁰ SOU 1938:44 s. 381.

⁶¹ Ekelöf IV (2009), s. 35 och Bring, Diesen & Andersson (2019), s.122.

⁶² Tham (2011), s. 23.

⁶³ SOU 1998:40.

⁶⁴ SOU 1998:40 s. 73. Jfr med definitionen av ”målsägande” i 20 kap. 8 § 4 st RB.

⁶⁵ Tham (2011), s. 25 f.

⁶⁶ Träskman (2011), s. 299.

⁶⁷ Cit. Burman (2011), s. 280.

där brottsoffret anses hämndlystet och därmed ofta farligt och i övrigt irrelevant. Burman argumenterar för att det är en felaktig bild och att ett brottsoffer endast vill ha en upplevelse av rättvisa. Det är alltså viktigt att få kränkningen erkänd, utredd och värderad på ett rättvist sätt snarare än att gärningsmannen ska få det strängaste straffet.⁶⁸

Brottsofferperspektivet har även influerat teorier om kriminalisering och vad syftet med bestraffning är. En teori som vuxit de senaste åren är att straff ska fungera som upprättelse för brottsoffret. Att döma en person för brott och därigenom tilldela gärningspersonen ett straff innebär upprättelse för brottsoffret eftersom samhället erkänner kränkningen, det offentliga tydliggör skuldfrågan och gärningspersonen får ta ansvar för sitt agerande.⁶⁹ Det kompletterar preventionsteorierna, vilka har ansetts vara de huvudsakliga straffteorierna som genomsyrar svensk rätt.⁷⁰ Kortfattat kan allmänprevention förklaras syfta till att avhålla medborgare från att begå brott. Det sker genom att hot om straff förverkligas samt genom moralbildning.⁷¹ Individualprevention tar sikte på att förhindra en person som tidigare begått ett brott att begå ett brott på nytt. Det kan ske genom individuell avskräckning, inkapacitering eller behandling.⁷²

⁶⁸ Burman, (2011), s. 280 ff.

⁶⁹ Jfr. Dahlstrand (2011), s. 360 och Mot. 2015/16:2685.

⁷⁰ Prop. 1987/88:120 s. 32 f.

⁷¹ Borgeke & Heidenborg (2016), s. 33 och Jareborg & Zila (2020), s. 76.

⁷² Borgeke & Heidenborg (2016), s. 34 och Jareborg & Zila (2020), s. 85.

3 Utredningen i en ordinarie process

Följande kapitel redogör för utredningen i en ordinarie process med särskilt fokus på åklagarens roll, förundersökningen och användningen av straffprocessuella tvångsmedel⁷³. Redogörelsen ämnar att ge en grundläggande förståelse för hur utredningsarbetet fungerar i brottmål. Det är av särskild betydelse för fortsättningen eftersom det i huvudsak saknas regler för hur utredningen bedrivs i resningsärenden, vilket gör att bestämmelserna i ett ordinarie förfarande även till stor del tillämpas i resningsärenden⁷⁴. Således är det centralt för diskussionen om åklagarens möjligheter att tillämpa utredningsåtgärder i resningsärenden.

Användningen av straffprocessuella tvångsmedel är en central del i alla brottsutredningar. Därav tillägnas tvångsmedelsanvändningen ett eget avsnitt. I avsnittet redogörs det för olika typer av åtgärder, förutsättningar för tillämpandet samt en genomgång av principerna bakom användningen. Därutöver behandlas tvångsmedelsanvändningens förhållande till den enskildes integritet, vilket återkopplar till individens rättigheter i kapitel 2. Slutligen förs en kortare diskussion om gällande rätt mot bakgrund av de analysverktyg som presenterades i kapitel 2.

3.1 Förfarandet

Innan åklagaren kan väcka åtal och en rättegång mot gärningspersonen startar har en förundersökning alltid genomförts. Vid grövre brottslighet är det nästintill alltid en åklagare som är förundersökningsledare, vilket vid sidan av åtalsväckande och att agera part i domstol utgör åklagarens viktigaste uppgift.⁷⁵ Syftet med förundersökningen, vilket anges i 23 kap. 2 § RB, är att ta reda på vem som skäligen kan misstänkas för det begångna brottet och om det föreligger tillräckliga skäl för åtal mot den misstänkte. Därutöver ska förundersökningen även bereda målet för att underlätta genomförandet i domstolen.

Förundersökningen går alltså ut på att samla in uppgifter av betydelse för åtalsfrågan och arbetet handlar därför om att söka efter källor som kan ge information om brottet. Källorna kan vara, bland andra, vittnen, sakkunniga, och tekniska föremål. En del information kan hämtas från öppna källor men mängder av information döljer sig också i källor som inte är åtkomliga för polis och åklagare. I sådana fall måste någon form av tvång tillgripas, vilket

⁷³ Genomgående i uppsatsen används begreppen (straffprocessuella) tvångsmedel och utredningsåtgärder synonymt.

⁷⁴ Läs mer om utredningsarbetet i resningsärenden i kapitel 5.

⁷⁵ Ekelöf I (2016), s. 206.

kan innebära att individens fri- och rättigheter kränks.⁷⁶ Under de senaste åren har det införts flera nya bestämmelser inom området för tvångsmedel för att utöka tvångsmedelsanvändningen i kampen mot allvarlig brottslighet.⁷⁷

När brottsutredningen är klar är det upp till åklagaren att avgöra om det finns tillräckligt med bevis för att väcka åtal i domstol.⁷⁸ Är brottet mindre allvarligt och den misstänkte erkänner kan åklagaren själv utdöma strafföreläggande, således hålls ingen rättegång i domstolen.⁷⁹ Anser åklagaren att det inte finns tillräckliga bevis eller om det på annat sätt inte finns anledning att fortsätta förundersökningen, ska åklagaren besluta att lägga ner den.⁸⁰

Åklagaren har en mycket framträdande roll i domstolen och har ställning som part i målet. Det är åklagarens beslut om åtal och tillhörande gärningsbeskrivning som sätter ramarna för rättegången. Utifrån gärningsbeskrivningen ska åklagaren sedan lägga fram bevis för att stödja sin tes, vilket domstolen därefter ska ta ställning till.⁸¹

3.2 Straffprocessuella tvångsmedel

Utredningsarbetet bedrivs i huvudsak av polis och åklagare. En stor och viktig del av åklagarens arbete är att besluta om olika straffprocessuella tvångsmedel, exempelvis reseförbud, husrannsakan och kroppsvsitation.⁸² Det ingår i åklagarens roll att ibland stå emot önskemål, både från utredningspersonal och allmänheten, på tvångsmedelsanvändning i situationer där det inte är nödvändigt eller kan anses uppfylla syftet med åtgärden. Det är särskilt aktuellt i utredningar som inte går framåt eller är medialt uppmärksammas.⁸³ I vissa fall krävs domstolens medverkan för att ett straffprocessuellt tvångsmedel ska få tillämpas eller fortsätta att tillämpas, vilket är fallet vid till exempel häktning.⁸⁴

Det finns ingen entydig definition av vad som är att betrakta som ett straffprocessuellt tvångsmedel. Tvångsmedel brukar dock betecknas som ”sådana direkta ingripanden mot person eller egendom som förs i

⁷⁶ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 275 f.

⁷⁷ Jfr. SOU 2022:52 s. 77-103.

⁷⁸ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 79.

⁷⁹ Ekelöf I (2016), s. 206.

⁸⁰ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 502.

⁸¹ Åklagarmyndigheten, ”Rättegången”, hämtad den 4 mars.

⁸² Ekelöf I (2016), s. 206.

⁸³ Se Lindberg (2022), s. 59 f. Resningsärenden kan utsättas för sådana påtryckningar på grund av den mediala uppmärksamhet som ärendena får samt det faktum att utredningarna ofta har stått still under en längre tid.

⁸⁴ SOU 2009:98 s. 41.

myndighetsutövning och som utgör intrång i någons rättsfär”⁸⁵. Användandet av tvångsmedel har flera syften. Tvångsmedlen har ursprungligen tillkommit för att ge polis och åklagare möjligheten att genomföra utredningar av brott och säkerställa lagföring samt verkställighet av påföljder.⁸⁶ Därutöver används de också som säkerhets- och kriminalpolitisk åtgärd. Häktning kan exempelvis syfta till att säkerställa lagföring av en misstänkt (säkerhetsåtgärd), hindra en person från att sabotera utredningen (bevissäkrande åtgärd) samt hindra den misstänkte från att fortsätta sin brottsliga verksamhet (kriminalpolitisk åtgärd).⁸⁷

Tvångsmedlen regleras i huvudsak i 24–28 kap. RB men kompletteras av regler i andra straffrättsliga författningar⁸⁸. Tvångsmedel har sin största betydelse under förundersökningsstadiet och en grundläggande förutsättning för användandet är att en förundersökning har inletts. Förundersökningskravet, som dock har ett fåtal undantag, innebär även att användandet av tvångsmedel ska upphöra i de fall en förundersökning av någon anledning läggs ner.⁸⁹ Tvångsmedlen delas vanligtvis in i personella och reella tvångsmedel. Personella riktar sig mot person medan reella riktar sig mot egendom. Man kan också säga att en del tvångsmedel är momentana, vilket betyder att ingreppen avslutas inom en kortare tid, medan andra är perdurerande, det vill säga bestående med krav på beslut vid upphörande.⁹⁰ Vidare kan tvångsmedel delas upp i frihetsberövande, egendomssäkrande, undersökande samt informationshämtande tvångsmedel. Exempel på frihetsinkränkande tvångsmedel är hämtning och kvarstannande för förhör, gripande, anhållande och häktning, men även de mindre ingripande övervakning, reseförbud och anmälningsskyldighet.⁹¹ Med egendomssäkrande tvångsmedel räknas kvarstad och beslag vilka bland annat syftar till att underlätta domens verkställighet, till exempel för att säkra att den misstänkte, efter fällande dom, betalar skadestånd.⁹² Husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning är exempel på undersökande tvångsmedel. Husrannsakan kan vara både personell (eftersökande av personer) och reell (undersökande av utrymmen). Kroppsvisitation är en undersökning av kläder och annat som en person har på sig eller med sig. Med kroppsbesiktning menas en undersökning av människokroppens yttre och inre, vilket omfattar tagande av prover.⁹³

⁸⁵ Cit. Lindberg (2022), s. 47.

⁸⁶ SOU 2022:52 s. 77.

⁸⁷ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 292.

⁸⁸ Som exempel kan nämnas smugglingslagen.

⁸⁹ Lindberg (2022), s. 48 f. och SOU 2017:75 s. 90.

⁹⁰ Lindberg (2022), s. 48.

⁹¹ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 351 och Ekelöf III (2018), s. 74.

⁹² Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 379.

⁹³ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 421 och 441 ff.

Det är de informationsinhämtande tvångsmedlen som kallas hemliga tvångsmedel. De tvångsmedel som åsyftas är hemlig avlyssning och hemlig övervakning av elektronisk utrustning, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning samt editionsföreläggande. Gemensamt för de hemliga tvångsmedlen är att tillämpningen prövas av domstol efter ansökan av åklagare, vilket följer av 27 kap. 21 § RB. Dessutom är medverkan av offentligt ombud obligatoriskt, se 27 kap. 26 § RB. Ombudet har då rätt att ta del av handlingarna, yttra sig och överklaga rättens beslut. Användningen av hemliga tvångsmedel sker under tillsyn av Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden med syfte att stärka rättssäkerheten och skyddet för den personliga integriteten.⁹⁴ Utan att gå mer in på varje enskilt hemligt tvångsmedel kan sägas att det ligger i sakens natur att brukandet av dem måste hållas hemligt för en effektiv användning.⁹⁵ På grund av den hemliga karaktären föreligger i egentlig mening inget tvång men benämns som ett tvångsmedel eftersom den berörde kan antas motsätta sig åtgärden vid vetskap om den.⁹⁶ Vid användning av hemliga tvångsmedel framkommer ofta överskottsinformation, det vill säga uppgifter som rör annat än den brottslighet som legat till grund för tvångsmedelsanvändningen. Sådan information får endast användas under vissa begränsade förutsättningar, vilka anges i 27 kap. 23 a § RB. En pågående förundersökning får berikas av överskottsinformationen, men för att en ny förundersökning ska kunna inledas krävs att det för brottet är föreskrivet fängelse i ett respektive tre år beroende på vilken åtgärd som använts.

3.2.1 Tvångsmedel och brottsmisstanke

En förutsättning för användning av straffprocessuella tvångsmedel är att det finns brottsmisstanke både vad gäller misstanke om brott av visst slag och misstanke om brott mot en viss person. Det är endast i undantagsfall, exempelvis vid beslag, som det inte krävs att en viss person är misstänkt för brottet.⁹⁷ Vidare anger varje enskild bestämmelse om tvångsmedlet kan tillämpas mot annan än den misstänkta samt vilken misstankegrad som krävs. En del tvångsmedel kräver en väl motiverad misstanke medan det i andra fall räcker med en betydligt svagare.⁹⁸ Allmänt kan sägas att ju högre misstankegraden är, desto allvarligare tvångsmedel får användas.⁹⁹ Graderna av misstanke, från den lägsta till den högsta, som krävs för tvångsmedelsanvändning är ”anledning att anta”, ”kan antas”, ”kan misstänkas”, ”skäligen misstänkt” och ”sannolika skäl”. De ska inte blandas ihop med ”tillräckliga skäl”, som krävs för åtal, ”övertygande bevisning”,

⁹⁴ Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, ”Om oss”, hämtad 8 maj 2022.

⁹⁵ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 453.

⁹⁶ Bring, Diesen & Andersson (2019), s. 453 och Lindberg (2022), s. 47.

⁹⁷ Lindberg (2022), s. 77.

⁹⁸ Lindberg (2022), s. 77.

⁹⁹ Westerlund (2022), s. 39 f.

som krävs för förordnande av rättspsykiatrisk undersökning, samt ”ställt utom rimligt tvivel”, som är kravet för att domstolen ska fälla någon för brott.¹⁰⁰

Vad som krävs för att nå upp till de olika misstankegraderna är svårvärderat eftersom varje ärende i princip är unikt. Sättet som lagstiftaren väljer att formulera brottsmisstanke i lagtexten ger uttryck för hur stark bevisningen i skuldfrågan måste vara för att tillåta tvångsmedelsanvändningen.¹⁰¹ Uttrycken som används för att rubricera misstankarna är vagt formulerade, men det ligger också i sakens natur att inte i detalj ange vad som krävs i varje enskilt fall. De olika graderna av misstanke har inte heller kommenterats närmare i förarbetena, det är istället något som har fått utvecklas närmare i praktiken. Eftersom varje åklagare, eller annan beslutsfattare, gör sin bedömning utifrån eget tycke och i relation till omständigheterna i det enskilda fallet varierar uppfattningarna om vad som krävs för att uppfylla kraven.¹⁰²

3.2.2 Tvångsmedel och integritet

De krav som finns på att brott klaras upp och på effektivitet i utredningarna motiverar användandet av tvångsmedel, trots att det är en av samhällets mest ingripande åtgärder mot enskilda. Hänsynen till den enskildes rättigheter är det som talar emot användningen. De senaste åren har debatten, både hos riksdagen och andra samhällsaktörer, fokuserat på vilka nya och utvidgade tvångsmedel som kan behövas i brottsbekämpningen. Regleringen av tvångsmedel ska tolkas i ljuset av de allmänna principer¹⁰³ som gäller för brottmålsförfarandet. Den misstänkte har rätt att vara tyst och inte medverka i utredningen samt kan ändra sina uppgifter och komma med nya invändningar under hela processen. Det, tillsammans med åklagarens bevisbörda, gör det nödvändigt att framtvunga bevisning med hjälp av tvångsmedel för att uppnå en effektiv brottsbekämpning.¹⁰⁴ Det är den lagstiftande riksdagen som gör den grundläggande avvägningen mellan integritetsintresset och intresset av en effektiv brottsbekämpning. Tvångsmedelsanvändningen möjliggörs och begränsas av de enskilda bestämmelserna vilka även kompletteras av allmänna principer¹⁰⁵. Det är dock upp till åklagaren som beslutsfattare att se till att balansen mellan de olika intressena upprätthålls. Det följer av att tvångsmedel inte är obligatoriska utan är något som får användas.¹⁰⁶ Eftersom det är upp till åklagaren i det enskilda fallet att besluta om tvångsmedel skapas ett utrymme

¹⁰⁰ Lindberg (2022), s. 77 och Westerlund (2022) s. 39 f.

¹⁰¹ Lindberg (2022), s. 87.

¹⁰² Ekelöf (1982), s. 654 och Lindberg (2022), s. 87.

¹⁰³ Se avsnitt 2.3.

¹⁰⁴ Lindberg (2022), s. 58 f.

¹⁰⁵ Se nedan i avsnitt 3.2.

¹⁰⁶ Lindberg (2022), s. 59.

för skilda bedömningar. Felaktig användning av tvångsmedel förekommer och kan bland annat resultera i skadestånd för statens räkning. Anmälningar sker till JO och JK som brukar nöja sig med att kritisera tvångsmedelsbeslut, men konstatera att bedömningen inte varit så felaktig att den kan leda till straff- eller disciplinansvar.¹⁰⁷

3.2.3 Allmänna principer för användningen av straffprocessuella tvångsmedel

Bestämmelserna om straffprocessuella tvångsmedel innebär en avvägning mellan intresset av en effektiv brottsbekämpning och individens krav på rättssäkerhet och integritet. Lagtexten är emellertid inte heltäckande. Således får flera grundläggande principer en avgörande betydelse för tvångsmedelsanvändningen.¹⁰⁸

*Legalitetsprincipen*¹⁰⁹ kan härledas från flera bestämmelser men av särskilt intresse för tvångsmedelsanvändningen är 2 kap. 20 § RF. Enligt bestämmelsen får intrång i individens integritet endast ske om det finns lagstöd. Lagreglerna som intrånget stödjer sig på måste dessutom vara tydliga och ska vid tillämpning tolkas restriktivt. Det är således inte tillåtet att med stöd av en extensiv eller analog tolkning, göra intrång i den enskildes rättsfär.¹¹⁰ Premisserna för att använda de olika tvångsmedlen skiljer sig åt beroende på vilken åtgärd som aktualiseras. För all användning gäller dock, utöver legalitetsprincipen, tre allmänna principer som kan sägas återspegla de värden som individens fri- och rättigheter ger uttryck för, nämligen ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen.¹¹¹ Principerna tar sig olika uttryck i varje enskild tvångsmedelsbestämmelse. Därför redogörs principerna nedan ur ett allmänt perspektiv.

Enligt *ändamålsprincipen*, som kan härledas ur 2 kap. 20 och 21 §§ RF, får tvångsmedel endast användas för de ändamål som framgår av lagstiftningen. Således återspeglas principen i lagstiftningen genom att de enskilda tvångsmedelsbestämmelserna anger för vilket eller vilka ändamål åtgärden får användas¹¹². Det finns dock några tvångsmedel där lagstiftaren inte har specificerat ändamålen, vilket får anses särskilt oroande eftersom det är fråga om de hemliga tvångsmedlen.¹¹³ Åklagaren ska alltså före det att beslutet tas om att använda tvångsmedel alltid pröva om ändamålet ligger inom tvångsmedlets tillämpningsområde.¹¹⁴ Ändamålsprincipen spelar även roll i

¹⁰⁷ Lindberg (2022), s. 60 f.

¹⁰⁸ Lindberg (2022), s. 62 och Ekelöf III (2018), s. 40.

¹⁰⁹ Se även avsnitt 2.3.

¹¹⁰ Lindberg (2022), s. 62 f. och Ekelöf III (2018), s. 40.

¹¹¹ Lindberg (2022), s. 64 och SOU 2017:75 s. 90.

¹¹² Lindberg (2022), s. 64 och SOU 2017:75 s. 91.

¹¹³ Lindberg (2022), s. 64.

¹¹⁴ Lindberg (2022), s. 65.

verkställandet av tvångsmedlet. Det betyder att tvångsmedlet endast får användas mot bakgrund av de ändamål som anges i beslutet. Det krävs således ett nytt beslut för att utöka exempelvis en personell husrannsakan till att omfatta även en reell husrannsakan.¹¹⁵ Vidare innebär principen att det inte får beslutas om tvångsmedel, eller verkställa tvångsmedel, i syfte att få fram överskottsinformation¹¹⁶, det vill säga information om annat än det brott som förundersökningen avser.¹¹⁷

I förhållande till varandra kan sägas att ändamålsprövningen bör ske före behovs- och proportionalitetsprövningen. Det spelar nämligen ingen roll om det finns ett påtagligt behov och åtgärden framstår som proportionerlig om tvångsmedlet inte ska användas för det ändamål som det är till för.¹¹⁸ Vidare kan sägas att behovs- och proportionalitetsprincipen delvis överlappar varandra.¹¹⁹

Behovsprincipen ställer krav på att tvångsmedel endast får användas om det är nödvändigt, det vill säga om det finns ett påtagligt behov, med hänsyn till syftet. Vidare ska det avsedda resultatet av tvångsmedelsanvändningen inte kunna uppnås med andra, mildare, metoder.¹²⁰ Av principen följer också att så snart syftet med tvångsmedlet har uppnåtts, eller om det på annat sätt inte längre föreligger ett behov av det, ska åtgärden upphävas. Vid användning av perdurerande tvångsmedel är det således viktigt att fortlöpande pröva behovet av åtgärden.¹²¹ Enligt behovsprincipen är det inte heller tillåtet att utnyttja misstanken om ett visst brott för att besluta om tvångsmedel vars syfte är att utreda andra brott där misstanken inte är tillräcklig för tvångsmedel.¹²²

Som benämningen avslöjar innebär *proportionalitetsprincipen* att tvångsmedel endast får tillgripas om inskränkningen som åtgärden innebär är proportionerlig. Det betyder att åklagaren, vid varje beslut om tvångsmedel, ska pröva om åtgärdens art, styrka, räckvidd och varaktighet står i rimlig proportion till vad som finns att vinna med åtgärden. För att få använda tvångsmedel, ska prövningen landa i att skälen med åtgärden uppväger det intrång eller men som den innebär för individen.¹²³ Förutom direkta följder för den enskilde, inbegrips även indirekta verkningar av tvångsmedlen. Det kan exempelvis röra sig om ett intrång i tredje mans skyddade intressen.¹²⁴

¹¹⁵ Lindberg (2022), s. 67.

¹¹⁶ Se i avsnitt 3.2 om tillfällen där överskottsinformation får användas.

¹¹⁷ Lindberg (2022), s. 65 och Ekelöf III (2018), s. 41.

¹¹⁸ SOU 2017:75 s. 91.

¹¹⁹ Lindberg (2022), s. 67.

¹²⁰ Lindberg (2022), s. 67 och Ekelöf III (2018), s. 41.

¹²¹ Lindberg (2022), s. 67 ff. och SOU 2017:75 s. 91.

¹²² Lindberg (2022), s. 68.

¹²³ Lindberg (2022), s. 70, Ekelöf III (2018), s. 42 och SOU 2017:75 s. 91.

¹²⁴ Lindberg (2022), s. 72 och SOU 2017:75 s. 91.

Liksom behovsprincipen, innebär proportionalitetsprincipen att tvångsmedel endast får tillgripas om mindre ingripande metoder inte är tillräckliga.¹²⁵ Principen finns lagstadgad i nästintill alla kapitel¹²⁶ om tvångsmedel men ska enligt förarbetena gälla vid all form av tvångsmedelsanvändning.¹²⁷ Trots att principen gäller i all tvångsmedelsanvändning, anses den extra viktig i fråga om åtgärder som kan upplevas som särskilt ingripande för den enskilde eller som innefattar ett långtgående intrång i individens privata sfär.¹²⁸ Det är inte heller ovanligt att flera tvångsmedel kombineras och således används samtidigt mot den enskilde. Inom ramen för proportionalitetsprincipen, ska i sådana fall den totala effekten av tvångsmedlen vägas in.¹²⁹ Vidare ska en proportionalitetsbedömning ske löpande vid användning av de perdurerande tvångsmedlen.¹³⁰

3.3 Diskussion om gällande rätt

Dagens regler om utredningsförfarandet och specifikt om tvångsmedelsanvändningen talar starkt för att lagstiftaren, i linje med det differentierade funktionstänkandet, anser brottsbekämpning vara den dominerande funktionen under utredningen. Perspektivet om brottsbekämpning utgår från syftet att bekämpa brottsliga beteenden. Stor vikt läggs vid processens effektivitet, det vill säga att finna misstänkta, fastställa skuld och garantera straff för den skyldige. Processen måste därför utformas på ett sådant sätt att många grips och ställs inför rätta. Det förklarar varför lagstiftaren kontinuerligt de senaste åren stiftat nya lagar och ändrat i de befintliga lagarna för att utöka tvångsmedelsanvändningen i syfte att bekämpa allvarlig brottslighet. På så sätt har de brottsutredande och brottsbekämpande myndigheternas behov av utökad informationstillgång och bevissäkringsmöjligheter tillgodosetts, vilket är viktigt ur ett brottsbekämpningsperspektiv.

Trots det starka brottsbekämpnings- och effektivitetstänk som präglar utredningsförfarandet finns bestämmelser och principer som ämnar att stärka rättssäkerheten och respektera individens integritet. Som exempel kan nämnas beslutandet och tillsynen av hemliga tvångsmedel. Det är nämligen rätten, efter ansökan av åklagaren, som beslutar om användandet som sedan sker under tillsyn av Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Vid sammanträdet är det krav på att ett offentligt ombud är närvarande, vilket syftar till att stärka rättssäkerheten genom att värna om den personliga integriteten. Besluts- och tillsynsförfarandet får således anses vara motiverat

¹²⁵ SOU 2017:75, s. 92.

¹²⁶ 24 kap. 1 §, 25 kap. 1 §, 26 kap. 1 och 3 §§, 27 kap. 1 § och 28 kap. 3a och 13 §§ RB.

¹²⁷ Prop. 1988/1989:124 s. 26 f.

¹²⁸ Lindberg (2022), s. 74.

¹²⁹ SOU 1998:46, s. 377 och Prop. 2019/20:64, s. 215.

¹³⁰ Lindberg (2022), s. 73.

utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Reglerna kring användandet av överskottsinformation för att inleda en förundersökning utgör ett exempel på när straffprocessens båda funktioner, brottsbekämpning och rättssäkerhet, kommer till uttryck. Lagstiftaren värnar som huvudregel om den personliga integriteten, men anser i fall av grövre brottslighet att intresset av en effektiv brottsbekämpning ska prioriteras.

Som tidigare nämnts, har det de senaste åren kontinuerligt tillkommit eller ändrats bestämmelser inom området för tvångsmedel i en generösare riktning för polis och åklagare. Det har synliggjorts hur reglerna har motiverats av såväl ett perspektiv om brottsbekämpning som ett perspektiv om rättssäkerhet. Därtill är det tydligt att även ett brottsofferperspektiv har tagit plats. Användningen av tvångsmedel blir mer central för att samla in och säkra bevisning. Eftersom den misstänkte har rätt att vara tyst och inte behöver medverka i utredningen är det nödvändigt att framtvinga bevisning för att åklagaren ska kunna uppnå sin bevisbörda och lyckas få gärningspersonen fälld. Genom att fastställa personens skuld och utdöma ett straff får brottsoffret upprättelse genom att samhället erkänner kränkningen och tvingar gärningspersonen att ta ansvar för sitt brottsliga agerande. Det mest beaktansvärda för ett brottsoffer är nämligen känslan av upprättelse. Generösa regler för tvångsmedelsanvändning, och andra förfaranderegler som underlättar en fällande dom, måste därför anses motiverat även ur ett brottsofferperspektiv.

4 Resningsförfarandet i brottmål

Kapitlet redogör för det svenska resningsinstitutets grundläggande principer och funktioner, samt dess syfte och plats i straffprocessen. Därefter fokuserar kapitlet på resning till nackdel för den tilltalade där bland annat lagreglerna och motiven bakom presenteras och diskuteras. Således behandlas resning till fördel för den enskilde endast i den mån det underlättar förståelsen för resning till men för individen. Allmänt kan dock sägas att resningsreglerna är mer generösa i fråga om resning till fördel för den enskilde.

Kapitlet besvarar uppsatsens första frågeställning ”Under vilka förutsättningar kan resning till nackdel för den tilltalade beviljas enligt gällande rätt?”. Till sist diskuteras resning till men för den enskilde utifrån de analysverktyg som presenterades i kapitel 2. Det bör nämnas att resningsinstitutets beståndsdelar i sig självt hade kunnat bli föremål för examensarbeten. Redogörelsen är därför övergripande och är inte på något sätt tänkt att vara uttömmande. Kunskapen är central för att senare föra en diskussion om åklagarens möjligheter att tillämpa utredningsåtgärder i resningsärenden. Således bidrar kapitlet till en ökad kunskap inom resning som ett extraordinärt¹³¹ rättsmedel.

4.1 Resningens funktioner och principer

Trots att det svenska domstolsförfarandet är välorganiserat kan det aldrig fullt ut garanteras att materiellt felaktiga brottmålsdomar inte döms ut. För att reducera risken erbjuds därför möjligheten att få ett avgjort mål prövat på nytt. Det sker normalt genom användning av ett allmänt rättsmedel. Överklagan, en anmälan av att få brottmålsavgörandet prövat av en högre instans, är ett exempel på ett allmänt rättsmedel och kräver endast att anmälan lämnas inom en viss kortare tid. Efter att tidsfristen löpt ut kan ett avgörande, under strängt begränsade förutsättningar, angripas av ett särskilt rättsmedel, exempelvis resning.¹³² Det kan argumenteras för att möjligheten att ansöka om resning är ett erkännande i sig av att de säkerhetsmekanismer som brottmålsprocessen innehåller inte garanterar ett fullständigt skydd mot felaktiga domar.¹³³ Således erbjuder resningsinstitutet den slutliga möjligheten att uppnå materiellt riktiga domar och utgör därmed den sista rättssäkerhetsgarantin.¹³⁴

¹³¹ Begreppet används synonymt med särskilt rättsmedel.

¹³² Welamson & Munck (2022), s. 13 och Prop. 1987/88:58 s. 15.

¹³³ Welamson & Munck (2022), s. 177 och Lidén (2021), s. 514.

¹³⁴ JK:s rättssäkerhetsprojekt – Felaktigt dömda (2006), s. 78.

4.1.1 Orubblighetsprincipen kontra sanningsprincipen

Efter en brottmålsdom meddelats och tiden för överklagande passerat utan klagan vinner domen laga kraft. Det innebär att den inte längre kan överklagas och att den kan verkställas. Därutöver får domen rättskraft vilket, utan att diskutera begreppet närmare¹³⁵, betyder att domen i princip inte kan bli föremål för en ny rättegång. En lagakraftvunnen dom är alltså orubblig, vilket för brottmålsdomars del kommer till uttryck i 30 kap. 9 § RB.¹³⁶ Syftet med orubblighetsprincipen är att tillgodose medborgarnas personliga trygghet. Parterna ska kunna lita på och rätta sig efter domen. Utan regeln skulle frikända personer åter kunna ställas inför rätta. Således fyller principen en trygghetsfunktion.¹³⁷ Orubblighetsprincipen motiveras också ur en processekonomisk synpunkt eftersom det allmänna inte ska behöva belastas med någon ny och kostsam rättegångsprocess om samma sak.¹³⁸ Därutöver syftar den till att upprätthålla domstolarnas auktoritet och följaktligen allmänhetens respekt för lagen och rätten.¹³⁹ Brottmålsdomens orubblighet är emellertid inte absolut och kan, som tidigare nämnts, angripas bland annat genom resning.

Motstående till orubblighetsprincipen står sanningsprincipen och intresset av att få en materiellt korrekt dom. Möjligheten till resning utgör ett undantag från huvudregeln i 30 kap. 9 § RB och är ett resultat av en avvägning mellan de båda principernas intressen.¹⁴⁰ Närmare kan sägas att lagstiftaren i reglerna om resning, 58 kap. 2 och 3 § RB, väljer att tydliggöra och ytterst begränsa de undantagssituationer när sanningsprincipen prioriteras framför orubblighetsprincipen.¹⁴¹ Vad gäller resning till fördel för en dömd individ anses sanningsprincipen typiskt väga tyngst, medan resning till nackdel för den misstänkte i en större utsträckning prioriterar orubblighetsprincipen.¹⁴² Därmed ska oddsen för beviljad resning till fördel för en individ vara högre än oddsens för beviljad resning till nackdel för den misstänkte.¹⁴³

4.2 Särskilt om resning till men för den tilltalade

Resning till men för den tilltalade regleras i 58 kap. 3 § RB och i bestämmelsens första stycke anges resningsgrunderna i två punkter. Enligt

¹³⁵ Begreppet 'rättskraft' diskuteras mycket i den juridiska litteraturen. Innebörden kommer inte behandlas närmare här. Vid intresse se exempelvis Olivecrona (1943) och Ekelöf III (2018).

¹³⁶ Prop. 2011/12:156 s. 12 och JK:s rättssäkerhetsprojekt – Felaktigt dömda, s. 77.

¹³⁷ Prop. 1987/88:58 s. 15 och Thornefors, *Rättegångsbalken*, kommentaren till 30 kap. 9 §.

¹³⁸ Prop. 1987/88:58 s. 15.

¹³⁹ Prop. 1987/88:58 s. 15 och Ekelöf & Edelstam (2008), s. 189.

¹⁴⁰ Prop. 2011/12:156 s. 27 och Ekelöf & Edelstam (2008), s. 176.

¹⁴¹ Prop. 2011/12:156 s. 27 och Lidén (2021), s. 514.

¹⁴² Welamson & Munck (2022), s. 194 f. och Lidén (2021), s. 514.

¹⁴³ Cars (1959), s. 174 och Ekelöf & Edelstam (2008), s. 176.

den första punkten kan resning beviljas vid brottsligt förfarande av domare med flera samt vid falsk bevisning, om det kan antas ha medverkat till att den tilltalade frikännts eller om istället ett väsentligt mildare straff har dömts ut. I samband med det sistnämnda regleras ny omständighet eller nytt bevis som resningsgrund. Jämfört med resning till fördel för den enskilde krävs att det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år. Därutöver gäller att den nya omständigheten eller beviset som lagts fram sannolikt skulle ha lett till att den misstänkte dömts för brottet eller blivit dömd enligt en avsevärt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats. Till skillnad från när ansökan gäller resning till förmån för den tilltalade måste sökanden (riksåklagaren) haft en giltig ursäkt att inte återropa det nya materialet tidigare i målet. Det senare framgår av paragrafens andra stycke.¹⁴⁴

Vid ansökan om resning till förmån för den enskilde finns den så kallade tilläggsregeln vilken vidgar möjligheten till resning vid återopande av nya omständigheter eller bevis. Finns det synnerliga skäl att på nytt pröva frågan får resning beviljas.¹⁴⁵ En sådan motsvarighet saknas vid resning till men för den tilltalade. Vidare begränsas möjligheterna ytterligare eftersom resning på grund av jäv samt uppenbar lagstridig rättstillämpning, till skillnad från med resning till fördel för den enskilde, inte medges.¹⁴⁶

Det finns åsikter i doktrinen, bland annat Welamson och Munck samt Ekelöf och Edelstam, vilka ifrågasätter huruvida resning till men för den tilltalade, utifrån allmänna principer om rättssäkerhet samt avsaknaden av enskilda intressen, över huvud taget borde vara tillåtet.¹⁴⁷ Till skillnad från flera utländska rättsordningar menar dock det svenska rättsväsendet att det vore särskilt sårande för rättskänslan om möjligheten att bevilja resning till men för den tilltalade uteslöts i relation till synnerligen grova brott.¹⁴⁸ Ändamålen bakom möjligheten till resning till men för den tilltalade framgår inte med samma tydlighet som resning till fördel för individen. Det uttalas att resningsmöjligheten till nackdel för den enskilde bör vara snävare än till fördel för individen eftersom samhället anser det viktigare att oskyldiga inte döms för brott än att den skyldige inte går fri från straff.¹⁴⁹ Med andra ord är resningsgrunderna olika utformade beroende på om det är till fördel eller nackdel för den enskilde, eftersom upprätthållandet av orubblighetsprincipen inte anses lika viktig i alla sammanhang.¹⁵⁰ Det som däremot är tydligt är att det vore olämpligt att totalt utesluta möjligheten. Det konstateras att starka samhälleliga skäl motiverar reglerna, men vad som avses med samhälleliga

¹⁴⁴ Prop. 2011/12:156 s. 14.

¹⁴⁵ Ekelöf & Edelstam (2008), s. 213.

¹⁴⁶ Prop. 2011/12:156 s. 14.

¹⁴⁷ Welamson & Munck (2022), s. 198 och Ekelöf & Edelstam (2008), s. 185.

¹⁴⁸ SOU 1926:32 s. 236 f.

¹⁴⁹ SOU 1938:44 s. 69.

¹⁵⁰ Prop 2011/12:156 s. 14 f.

skäl utvecklas inte vidare. I stället nämns att det vore stötande för rättskänslan om en person exempelvis inte ska kunna dömas för mord efter det att personen dömts för vållande till annans död i fall där nya omständigheter och bevis kan visa att det rör sig om mord.¹⁵¹

4.3 Diskussion om resning till men för den tilltalade

Möjligheten att ansöka om resning är ett erkännande i sig av att brottmålsprocessen inte fullt ut kan säkerställa att alla domar är materiellt korrekta. Det är viktigt ur ett rättssäkerhetsperspektiv att förhindra felaktigt fällande domar, medan det ur ett brottsbekämpningsperspektiv är viktigare att minimera antalet friande domar. På så vis är det tydligt att perspektivet om rättssäkerhet är mer positivt inställt till resning till fördel för den enskilde medan perspektivet om brottsbekämpning har ett större intresse för resning till men för den tilltalade. I linje med det differentierade funktionstänkandet är den brottsbekämpande funktionen som minst framträdande vid meddelande av domen och tiden därefter och istället är det rättssäkerheten som dominerar. Det finns som tidigare nämnts åsikter i doktrinen som ifrågasätter om resning till nackdel för den enskilde över huvud taget bör vara tillåtet ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Rättskraftens upprätthållande är väsentlig och det är viktigt för den personliga tryggheten att det går att rätta sig efter domen. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det svårt att motivera möjligheten till resning till nackdel för den tilltalade. På något plan är det dock viktigt för rättssäkerheten att möjligheten finns, eftersom materiellt riktiga domar och möjligheten att rätta uppenbart felaktiga domar bidrar till samhällets lojalitet gentemot rättssystemet. Trots allt fungerar resningsförfarandet som en sista säkerhetsgaranti för materiellt felaktiga domar. Vidare talar samhälleliga skäl, trots att de inte är definierade närmare, för resning till men för den enskilde. Welamson och Munck ifrågasätter även resning till nackdel för den tilltalade mot bakgrund av att det saknas enskilda intressen som motiverar förfarandet. Det går dock att kritisera deras åsikt, och istället anse att fastställandet av skuldfrågan samt utdömandet av straffet har en upprättelsefunktion. Det viktigaste för ett brottsoffer är känslan av upprättelse och upplevelsen av rättvisa. Således finns det ur ett brottsofferperspektiv enskilda intressen bakom resningsförfarandet till men för den tilltalade.

Vad gäller principerna bakom resningsinstitutet finns det en tydlig koppling mellan orubblighetsprincipen och medborgarnas rättssäkerhet. En individ som fått en fråga om ansvar för en viss gärning prövad av domstol där domen vunnit laga kraft ska inte behöva leva under hotet att saken när som helst kan tas upp till prövning på nytt. Till viss del kan orubblighetsprincipen även anses vara motiverad ur ett brottsbekämpningsperspektiv eftersom processen

¹⁵¹ SOU 1926:32 s. 237.

strävar efter att hantera ett stort antal ärenden, vilket bland annat sker genom att avgöranden förblir definitiva i största möjliga utsträckning. Motiven bakom sanningsprincipen är till viss del rättssäkerhetsaspekter, då domstolarnas främsta uppgift i en rättsstat är att producera materiellt riktiga domar. Det är således viktigt för rättsstaten att avgöranden som omfattas av felaktigheter tas upp till ny prövning. Sanningsprincipen kan även motiveras ur brottsbekämpningshänseende eftersom den innebär att fler brott klaras upp. Domens orubblighet är för ett brottsoffer, liksom för alla inblandade, viktig för den personliga tryggheten och brottsoffret ges en möjlighet att gå vidare från den kränkning som brottet innebär. Som har diskuterats tidigare är det viktigaste för brottsoffret upprättelse vilket får anses följa av att få reda på sanningen, eller åtminstone komma så nära sanningen som möjligt. Således kan både orubblighetsprincipen och sanningsprincipen motiveras ur ett brottsofferperspektiv.

5 Utredningen i resningsärenden

Det är den som ansöker om resning som har bevisbördan för att resningsförutsättningarna är uppfyllda. Det är däremot åklagaren som förfogar över utredningsresurserna och det åligger därför åklagaren att vidta åtgärder oavsett om det rör sig om resning till fördel eller nackdel för den tilltalade.¹⁵²

Följande kapitel avser att redogöra för utredningen i resningsärenden med särskilt fokus på återupptagande av förundersökning samt tvångsmedelsanvändning där Högsta domstolens resonemang i beslut NJA 2021 s. 368 presenteras och analyseras. Således besvaras uppsatsens andra fråga ”Vilka utredningsåtgärder får åklagaren vidta i resningsärenden?”. Kapitlet syftar till att ge en grundläggande förståelse för utredningen i resningsärenden och uppmärksamma läsaren på avsaknaden av regler i relevanta delar av förfarandet. Informationen utgör tillsammans med de analysverktyg som presenterades i kapitel 2 grunden för analysen i kapitel 6.

5.1 Återupptagande av förundersökning

När en brottmålsdom vinner laga kraft anses också den förundersökning som föregått domen vara avslutad, åtminstone såvitt gäller den tilltalade.¹⁵³ Som det tidigare har redogjorts för i kapitel 4, utgör den lagakraftvunna domen inte ett hinder mot att målet prövas igen enligt reglerna om resning. När nya bevis eller omständigheter uppdagas är det därför av intresse för åklagaren att vidta vissa utredningsåtgärder för att värdera de nya bevisen och omständigheterna. Åklagaren anses i sådana situationer ha möjlighet till återupptagande av förundersökning.¹⁵⁴

I dagsläget saknas en heltäckande reglering för återupptagande av förundersökning i resningssammanhang. Sedan 2013 regleras förfarandet delvis genom införandet av 58 kap. 6 a § RB men tidigare saknades helt regler angående återupptagande av förundersökning. Istället reglerades förfarandet genom praxis från riksåklagaren och uttalanden från JO.¹⁵⁵ Det framgår av förarbetena till 58 kap. 6 a § RB att syftet med införandet av bestämmelsen var att tydliggöra och sänka kraven för att återuppta en förundersökning utifrån vad som utvecklats i praxis. Genom att kodifiera praxis och formulera

¹⁵² Prop. 2011/12:156 s. 16 och SOU 2009:98 s. 43.

¹⁵³ Lindberg (2022), s. 171 och JO 2002/03 s. 116 ff.

¹⁵⁴ Lindberg (2022), s. 172.

¹⁵⁵ Se Andersson (2016), s. 426. Praxis från riksåklagaren och JO är till stor del relevant än idag. Det ska dock noteras att kodifieringen innebar viss sänkning av kraven. Således är dagens regler om återupptagande av förundersökning något mer generös än tidigare.

en tydlig reglering stärks rättssäkerheten eftersom det blir mer förutsägbart när en förundersökning kan återupptas.¹⁵⁶

Åklagaren¹⁵⁷ ska enligt 58 kap. 6 a § RB återuppta en förundersökning om det i en ansökan om resning åberopas eller om det på annat sätt kommer fram en omständighet eller bevis som inte tidigare lagts fram och det är sannolikt att omständigheterna eller beviset utgör grund för resning. Förundersökningen ska dock inte återupptas om det saknas behov av utredningsåtgärder. I 58 kap. 6 b § RB stadgas att rätten i ett ärende om resning får förelägga åklagaren att vidta en viss utredningsåtgärd om det enligt 6 a § finns förutsättningar att återuppta förundersökningen.

Det gäller alltså att förundersökningen ska återupptas om det nya material eller bevis som åberopas sannolikt utgör grund för resning, givet att materialet visar sig vara riktigt. I förarbetena fastställs att åklagaren därför måste göra en bedömning av det nya materialets relevans för möjligheten att bevilja resning. Vidare konstateras att påståendet om det nya materialet måste ha en viss substans och vara tillräckligt konkret för att det ska vara möjligt för åklagaren att göra en bedömning om dess relevans för resningsfrågan.¹⁵⁸

I förarbetena uttalas att reglerna om förundersökning, 23 kap. RB, i största möjliga mån även ska gälla för återupptagna förundersökningar men någon närmare precisering av bestämmelsernas tillämplighet görs inte. Det framhävs dock att det anses uppenbart att reglerna i 23 kap. RB inte i sin helhet kan appliceras direkt på förfarandet vid återupptagna förundersökningar.¹⁵⁹

5.2 Tvångsmedelsanvändning

I alla utredningar aktualiseras frågan om tvångsmedelsanvändning vilket också är fallet i resningsärenden. I förarbetena till de regler som infördes 2013 genom 58 kap. 6 a § RB diskuterades inte närmare vilka utredningsåtgärder som får vidtas inom ramen för en återupptagen förundersökning. Något som dock är helt klart är att återupptagningen av förundersökningen är en

¹⁵⁶ Prop. 2011/12:156 s. 21 ff. och SOU 2009:98 s. 70 ff.

¹⁵⁷ Riksåklagaren är ensam allmän åklagare i Högsta domstolen och är således den enda som får föra statens talan där, både vad gäller frågor om resning, men också i ordinära mål som överklagas i prejudikathänseende. Vad gäller resning arbetar riksåklagaren tillsammans med överåklagaren bland annat med frågor som rör återupptagande av förundersökning och ansökan om resning till men för en tidigare frikänd person. För mer information om riksåklagarens roll se Lundh (2022).

¹⁵⁸ Prop. 2011/12:156 s. 32 f.

¹⁵⁹ Prop. 2011/12:156 s. 35 f.

förutsättning för att åklagaren lagligen ska kunna vidta faktiska utredningsåtgärder.¹⁶⁰

Vidare uttrycks det i propositionen att avsaknaden av en uttrycklig reglering medför svårigheter för tillämpningen av utredningsåtgärder. Därav föreslås att förutsättningarna för vidtagandet av åtgärder i syfte att utreda om det finns grund för resning skulle lagregleras. Genom lagregleringen skapas således klarhet och förutsebarhet om när utredningsåtgärder kan tillämpas. Det uttalas också att det inte ska finnas någon möjlighet för åklagaren att vidta utredningsåtgärder utanför den återupptagna förundersökningen.¹⁶¹ I utredningen som gjordes före lagregleringen av återupptagande av förundersökningar konstateras att det av rättssäkerhetsskäl talar för att reglera hela resningsförfarandet. Det innebär dels återupptagande av förundersökning, men också att möjligheten att vidta utredningsåtgärder i resningssyfte bör lagregleras. Utredningen landar i bedömningen att det av rättssäkerhetsskäl bör införas en lagreglering under vilka förutsättningar åklagaren får och ska vidta utredningsåtgärder i samband med resning.¹⁶²

Som nämns ovan ska reglerna för en ordinarie förundersökning i största möjliga mån appliceras även i en återupptagen förundersökning. Det gäller även bestämmelser om tvångsmedel. Dessutom anförs det att den rättspraxis som utvecklats fungerat tillfredsställande och att även framtida regler tillämplighet ska avgöras i rättstillämpningen.¹⁶³

JO har i flera ärenden berört frågor kring resningsförfarandet i brottmål vilka förarbetena till 58 kap. 6 a § flera gånger refererar till. Exempelvis uttalade JO i 2000/01 s. 69 att förundersökningen måste återupptas för att åklagaren ska kunna vidta utredningsåtgärder inom ramen för resningsärendet. I samma ärende och i JO 2002/03 s. 116 har JO dessutom uttalat att det krävs mycket starka skäl för att förundersökningsåtgärder ska vidtas efter att en dom vunnit laga kraft.

För att kunna tillämpa tvångsmedel krävs att misstankegraden når upp till en viss nivå. Graderna av misstanke skiljer sig åt beroende på vilket tvångsmedel som aktualiseras, men oftast krävs det skälig misstanke för att tillämpa mer ingripande åtgärder som till exempel reseförbud och kroppsbesiktning. Frågan som då aktualiseras är om en friad person kan anses vara skäligen misstänkt för samma brott. Tidigare har lagstiftaren varit tydlig med att användningen av tvångsmedel vid utredning om resning inte är tillåtet. Likaså har det varit tydligt att det är tillåtet att använda tvångsmedel när resning väl

¹⁶⁰ Prop. 2011/12:156 s. 35 ff. och SOU 2009:98 s. 44.

¹⁶¹ Prop. 2011/12:156 s. 21 f.

¹⁶² SOU 2009:98 s. 71.

¹⁶³ Prop. 2011/12:156 s. 35 ff.

har beviljats, eftersom målet ska tas upp på nytt och det inte finns några hinder att betrakta den misstänkte som skäligen misstänkt.¹⁶⁴ Vid förarbeten till 2013 års nya reglering uttryckte kommittén att frågan om tvångsmedelsanvändning föll utanför uppdraget. De nämner däremot att det är uppenbart att ordinarie förfaranderegler i 23 kap. inte direkt kan tillämpas och tar som exempel upp kopplingen att någon har blivit skäligen misstänkt inte alls passar in på ett utredningsförfarande som sker efter en lagakraftvunnen dom. Avsaknaden av uttryckligt lagstöd för användandet av tvångsmedel i en sådan situation talar starkt mot sådan användning.¹⁶⁵

5.2.1 NJA 2021 s. 368 ”Salivprovet”

Högsta domstolen mottog en framställan om kroppsbesiktning i form av salivprov på en man som tidigare hade frikänts för mord. Syftet var att göra en DNA-analys av provet för att jämföra med det DNA som fanns på brottsplatsen. Det var först nu, ungefär 25 år senare, som NFC vid en förnyad analys av spermafläcken som lämnats på mordoffrets byxor kunde säkra en sökbar DNA-profil. Med anledning av NFC:s resultat återupptog riksåklagaren förundersökningen mot mannen, för att utreda om det fanns skäl att begära resning till nackdel för honom. Till stöd för yrkandet om kroppsbesiktning hänvisade riksåklagaren till 28 kap. 12 § i första hand, och 12 b § RB i andra hand. Mannen motsatte sig yrkandet och menade att det saknades lagstöd för ett beslut om kroppsbesiktning.

Högsta domstolen skulle således utreda om det vid en återupptagen förundersökning, för att utreda om det förelåg skäl för resning, fanns förutsättningar att förordna om kroppsbesiktning på den person som tidigare frikänts från ett åtal om mord.

Högsta domstolen meddelade sitt beslut den 31 maj 2021 och inledde med att konstatera att det inte fanns en heltäckande reglering för återupptagning av förundersökning i resningssammanhang samt att det saknades regler om vilka utredningsåtgärder som får vidtas inom ramen för en återupptagen förundersökning. Således saknades det även regler om när kroppsbesiktning får ske i samband med fråga om resning. Vidare redogjorde Högsta domstolen för bestämmelsen om kroppsbesiktning i 28 kap. 12 § RB och noterade att det krävs skälig misstanke för tillämpning. Högsta domstolen fastslog därefter, utan vidare diskussion, att personen inte kunde anses vara skäligen misstänkt redan av den anledningen att personen tidigare hade åtalats och frikänts. Därefter resonerade Högsta domstolen om det går att använda 28 kap. 12 b § RB istället, enligt vilket kroppsbesiktning får göras på annan än den som skäligen kan misstänkas för brott. Högsta domstolen menade att

¹⁶⁴ Andersson (2016), s. 426 och Lindberg (2022), s. 172.

¹⁶⁵ SOU 2009:98 s. 98 f. och Andersson (2016), s. 427.

bestämmelsen läst isolerad kunde tänkas vara tillämplig vid resning. När bestämmelserna tillämpas i samband med en fråga om resning finns det dock i praktiken en misstanke kopplad till en viss frikänd person, varför skälen mot att använda 28 kap. 12 § RB även gör sig gällande vid tillämpning av 12 b §. Högsta domstolen kom, efter noga överväganden, fram till att det inte fanns ett tydligt lagstöd för en tillämpning av bestämmelserna om kroppsbesiktning inom ramen för en återupptagen förundersökning. Tillämpningen av bestämmelserna skulle komma i konflikt med regeringsformens krav på tydligt lagstöd för användning av tvångsmedlet (legalitetsprincipen) och den restriktiva tillämpning som gäller för begränsningar av skyddet mot kroppsligt ingrepp. Mot bakgrund av det ovan anförda avslog Högsta domstolen riksåklagarens framställan om kroppsbesiktning.

6 Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?

I följande kapitel analyseras och besvaras uppsatsens sista fråga ”Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?”. Uppsatsens tidigare kapitel har främst syftat till att ge en grundläggande förståelse för straffprocessen och resningsförförandet i stort. Kunskapen används i analysen som främst utgår från de analysverktyg som presenterades i kapitel 2, resningsförfarandets funktioner och principer, ändamålen bakom relevanta bestämmelser, samt till sist en del andra aspekter med ett särskilt fokus på det praktiska.

6.1 Funktioner och principer med straffprocessen

Straffprocessen har två huvudsakliga funktioner, brottsbekämpning och rättssäkerhet. Å ena sidan handlar det om att bedriva effektiv brottsbekämpning medan det å andra sidan ska tillförsäkras rättssäkerhet för medborgarna. Målet att klara upp så många brott som möjligt ställs mot intresset av att förhindra att människor döms felaktigt för brott som de inte har begått.

Ur ett brottsbekämpningsperspektiv, där det viktigaste är att utreda brott och ställa gärningspersonen till svars, måste det anses befogat att utvidga åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden. Det är viktigt att minimera antalet felaktigt friade domar och intresset av att kunna resa ärenden till den misstänktes nackdel är stort. Det är således av betydande intresse, ur ett renodlat brottsbekämpningsperspektiv, att tillgå åklagaren med allt som underlättar utredningen av brott. Från ett rättssäkerhetsperspektiv är det inte lika enkelt att ta ställning till frågan om åklagarens möjligheter till tvångsmedel bör utökas. Ur rättighetssynpunkt är det viktigt att den enskilde skyddas mot rättsliga övergrepp från staten och värnar om individens rättigheter. Vidare är oskyldighetspresumtionen central för att garantera individen en rättssäker straffprocess. Utöver rätten att betraktas som oskyldig till dess motsatsen bevisats innebär oskyldighetspresumtionen även att en frikännande dom är ett bevis på individens oskuld. Det är därför viktigt att målet inte prövas på nytt efter att saken har blivit slutligen avgjord. Processen motiveras dock lika mycket av att skydda de oskyldiga som att fälla de skyldiga, vilket gör avvägningen svår. Ofta betraktas resningsförfarandet fungera som en sista säkerhetsgaranti och är en viktig del för ett rättssäkert förfarande. Genom att ge åklagaren utökade möjligheter att utreda nya omständigheter och bevis, skulle det kunna argumenteras för att det bidrar till en mer rättssäker process, eftersom det i sin tur skulle skydda de oskyldiga

och fälla de skyldiga. Mer sannolikt skulle en renodlad rättssäkerhetsförespråkare starkt argumentera mot en utökad befogenhet för åklagarna. Skyddet för individens rättigheter och oskyldighetspresumtionen bör, ur ett rättssäkerhetsperspektiv, tala tillräckligt starkt för att inte tillåta en utökning av åklagarens möjligheter att tillämpa tvångsmedel i resningsärenden.

Individens rätt till en rättvis rättegång innefattar även den misstänktes rätt att vara tyst och inte vara behjälplig under utredningen. Dessutom kan den misstänkte komma med nya uppgifter och ändra sina utsagor. I resningsärenden till nackdel för den tilltalade är det riksåklagaren som har bevisbördan. Det gäller både att visa att de materiella förutsättningarna för resning föreligger och sedan i den nya rättegången bevisa att den misstänkte är skyldig till brottet. Det, tillsammans med den misstänktes rätt till tystnad, gör det nödvändigt att framtvunga bevisning med hjälp av tvångsmedel, för att uppnå effektiv brottsbekämpning. Således är det ur brottsbekämpningshänseende motiverat att utöka åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden.

I svensk straffprocess samverkar de båda funktionerna men vid olika tillfällen prioriteras den ena framför den andra, eftersom intressena i straffprocessens olika stadier förändras. Tankesättet, som kallas differentierat funktionstänkande, utgår från att den brottsbekämpande funktionen dominerar under det inledande skedet och därmed under förundersökningen. Vid rättegångsstadiet samverkar funktionerna för att det sedan vid överläggningen, vid domens meddelande och tiden efter rättegången övergår till att rättssäkerheten dominerar. Resning är speciellt och det är inte lika lätt att placera in de olika stadierna av förfarandet och enkelt säga vilken funktion som dominerar i vilket skede. Fram till dess att nya omständigheter och bevis uppdragas är det ingen tvekan om att rättssäkerheten dominerar, men efter det att en åklagare har återupptagit förundersökningen förändras situationen. I det skedet är processen tillbaka i ett förundersökningsstadium, där brottsbekämpning, som anses vara positiv till åklagarens utökade tvångsmedelsanvändning, bedöms vara den mest framträdande funktionen. Det kan dock hävdas för att resningsförfarandet som sådant är en del av processen som sker *efter* domstolsprocessen och att rättssäkerhet därmed anses dominera. Enligt den tolkningen är det således svårare att argumentera för åklagarens utökade befogenheter. Att se resning som något som sker efter domstolsprocessen går emellertid inte ihop med förarbetena till bestämmelsen om återupptagande av förundersökning. Där framgår att reglerna om förundersökning ska appliceras i så stor utsträckning som möjligt även vad gäller återupptagna förundersökningar. Det talar för att processen är tillbaka i en form av inledande skede där brottsbekämpning är den dominerande funktionen.

När straffprocessens funktioner diskuteras berörs även frågorna om varför man kriminaliserar och vad syftet med bestraffning är. I Sverige utdöms i huvudsak straff i preventivt syfte, både genom allmänprevention och individualprevention. De senaste åren har dock brottsofferperspektivet tagit större plats inom straffprocessen. Utdömandet av straff anses viktigt för offret och dess anhöriga eftersom det bidrar till känslan av rättvisa och innehar en upprättelsefunktion. Att åklagaren bereds större utredningsmöjligheter i resningsärenden bör leda till att fler mål blir föremål för resning och prövas på nytt. Således döms fler personer för brott och fler offer och dess anhöriga får känna upprättelse. Ur ett brottsofferperspektiv anses det därmed önskvärt att ge åklagarna större möjligheter till användningen av tvångsmedel i resningsärenden. Utökade befogenheter att besluta om tvångsmedelsanvändning motiveras också ur en allmänpreventiv synvinkel, eftersom straffhotet förverkligas trots det att gärningspersonen initialt undgått ansvar. Det anses ha en avskräckande samt morallbildande funktion, vilket anses vara brottspreventivt.

6.2 Funktioner och principer med resningsförfarandet

Resningsinstitutet fungerar som en sista säkerhetsventil eftersom brottmålsprocessen inte kan garantera ett fullständigt skydd mot felaktiga domar. Sammanfattningsvis anses resning vara ett undantag från orubblighetsprincipen, och att resningsreglernas utformning baseras på en avvägning mellan orubblighets- och sanningsprincipen. Orubblighetsprincipens syfte är bland annat att skapa trygghet för medborgarna och tillit till rättssystemet. Det är viktigt att medborgarna kan lita på och rätta sig efter en dom. Eftersom resningsmöjligheten finns är orubbligheten inte absolut utan får ibland ge vika för sanningsprincipen. Resningsreglerna kan anses ge uttryck för de fall då sanningsprincipen prioriteras framför orubblighetsprincipen. Orubblighetsprincipen anses ta en större plats vad gäller resning till nackdel för den tilltalade än vad den gör vid resning till förmån för den tilltalade. Det betyder dock inte att orubblighetsprincipen är prioriterad vid resning till nackdel, utan det betyder endast att tillfällena där sanningsprincipen dominerar är färre än vid resning till fördel. I de fall resning till men för den tilltalade tillåts, borde det enligt sanningsprincipen, vars främsta intresse är att nå en materiellt riktig dom, anses befogat att ge åklagaren utökade utredningsmöjligheter i resningsärenden. Således får åklagaren bästa möjliga utgångsläge för att ge domstolen allt som den behöver för att nå en materiellt riktig dom.

6.3 Ändamålen bakom relevanta bestämmelser

När lagstiftaren införde bestämmelser angående återupptagande av förundersökning, 58 kap. 6 a § RB, var ändamålet att tydliggöra och sänka kraven för när det skulle vara möjligt. Det krävs att nya omständigheter eller bevis uppdagats och att de, efter kontroll, sannolikt utgör grund för resning. Förundersökningen ska dock inte återupptas om det saknas behov av utredningsåtgärder. Av det följer att syftet med en återupptagen förundersökning är att tillämpa utredningsåtgärder för att utreda om det finns skäl för resning. Därmed kan det argumenteras för att syftet med en återupptagen förundersökning aldrig kommer kunna tillgodoses om inte åklagarens möjligheter att tillämpa tvångsmedel utökas. Således motiverar ändamålen bakom bestämmelserna om återupptagande av förundersökning utökade befogenheter åt åklagarna.

Genom att analysera förarbetena till den nya regleringen går det att utläsa att avsikten inte enbart var att tydliggöra när en förundersökning skulle kunna återupptas. Det framgår även att avsaknaden av en uttrycklig reglering medför svårigheter för när utredningsåtgärder kan vidtas, vilket var anledningen till att regeringen föreslog att förutsättningarna för att vidta åtgärder i syfte att utreda om det finns grund för resning skulle lagregleras. Det är dock tydligt att lagregeln som infördes inte alls tar sikte på utredningsåtgärderna i resningsärenden, utan endast på förutsättningarna för att återuppta förundersökningen. Således infördes ingen tydlig bestämmelse som reglerar förutsättningarna för att tillämpa tvångsmedel och därmed brister lagstiftningen. Det framstår emellertid som tydligt att avsikten var att reglera användningen av utredningsåtgärder, vilket indikerar att det skulle ges möjlighet att tillämpa de även i resningsärenden. Tanken överensstämmer med den klarhet som förarbetena förmedlar gällande att tvångsmedel inte får vidtas utanför en återupptagen förundersökning. Dessutom landar utredningen i att det av rättsäkerhetsskäl bör införas en bestämmelse som reglerar under vilka förutsättningar åklagaren får och ska vidta utredningsåtgärder i samband med resning. Slutsatsen som kan dras utifrån förarbetena är således att avsikten hela tiden var att åklagaren skulle kunna tillämpa tvångsmedel inom den återupptagna förundersökningen och att förfarandet därför behöver lagregleras.

Högsta domstolen nekade åklagaren kroppsbesiktning eftersom det saknades lagstöd. Det hade inte varit ett problem om lagen utformats på det sätt som var tanken enligt förarbetena. En lagreglering innebär inte bara att det blir *tydligt* när utredningsåtgärder får användas, utan även att det blir *möjligt* för åklagaren att tillämpa tvångsmedel. På så sätt utökas åklagarnas befogenheter i resningsärenden.

6.4 Historiska och praktiska aspekter

Det ska upprepas att mycket av den straffprocess som tillämpas i Sverige idag har sina rötter i det tidiga 1900-talet. De utmaningar som samhället ställdes inför är väsentligt annorlunda från dem som vi utsätts för idag. Tillvägagångssättet för att begå brott har förändrats vilket har gjort att samhällets sätt att utreda och hantera brottsligheten har behövt justeras. Utvecklingen på det tekniska området har gått, och fortsätter att gå, snabbt vilket öppnar upp nya möjligheter för de brottsbekämpande myndigheterna att utreda brott. Det, tillsammans med ökade resurser som ges till polisens grupper inom kalla fall, kommer bidra till att antalet ansökningar om resning till men för den enskilde ökar. Det blir tydligt att juridiken inte hänger med i samhällsutvecklingen när forensisk teknik lyckas utvinna en sökbar DNA-profil från en mikroskopisk spermafläck, men åklagaren inte får topsa den som misstänks för brottet. Brottsligheten och samhället har utvecklats i en riktning så att åklagarna får utökade möjligheter till att tillämpa tvångsmedel, vilket krävs för att resningsbestämmelserna även i praktiken ska kunna utnyttjas.

Frågan om att utöka åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden ska också sättas i perspektiv till den anade gärningspersonens grad av misstanke. För att få använda vissa utredningsåtgärder, som till exempel kroppsbesiktning, krävs att misstankegraden når upp till skälig misstanke. Doktrinen är överens att en tidigare frikänd person anses vara skäligen misstänkt när resning väl har beviljats, men att det dessförinnan är mindre tydligt. Det kan argumenteras för att när bestämmelserna om tvångsmedel tillämpas i samband med en fråga om resning, alltså i stadiet där förundersökningen blivit återupptagen och det utreds om det finns skäl för resning, finns i praktiken en misstanke kopplad till en specifik frikänd person. För att åklagaren över huvud taget ska få återuppta en förundersökning krävs att nya omständigheter och bevis sannolikt utgör grund för resning. Således finns det per automatik en oerhört stark misstanke mot den tidigare frikända personen. Därför argumenteras det för att det i praktiken alltid finns en skälig misstanke i de fall åklagaren återupptar en förundersökning vilket möjliggör tillämpningen av utredningsåtgärder.

För att reglerna om resning till nackdel för den tilltalade ska kunna tillämpas i praktiken krävs en lagstiftning som möjliggör åklagarens användning av utredningsåtgärder. Det krävdes att Uppsala universitet missade förstöra ett gammalt blodprov, och således bevarade bevis olagligen, för att den 16-åriga flickans mördare skulle kunna bli dömd. Hade den gamla utredningen inte brustit i sina rutiner hade flickans mördare fortfarande gått fri trots att NFC lyckades få fram en sökbar DNA-profil. Lagstiftaren kan omöjligen haft avsikten att resningsbestämmelserna till nackdel för den tilltalade endast skulle kunna tillämpas i de fall den gamla utredningen brustit i sina rutiner

eller bevis bevarats olagligen. Det finns ingen mening med att erbjuda möjligheten att resa mål om åklagaren inte får utreda nya omständigheter och bevis. Således är det även ur ett praktiskt perspektiv motiverat att utöka åklagarens möjligheter till tvångsmedelsåtgärder i resningsärenden.

6.5 Införandet av ny eller kompletterande lagstiftning

Bristerna i den nuvarande lagstiftningen som har beskrivits ovan är av sådan beskaffenhet att de bör åtgärdas av lagstiftaren. Mycket talar för att åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden behöver utökas. Det motiveras dels ur ett brottsbekämpningsperspektiv men också ur ett praktiskt perspektiv, brottsofferperspektiv och mot bakgrund av relevanta bestämmelsers ändamål. Större möjligheter till användningen av tvångsmedel går i linje med att reglera när åklagaren kan och ska använda tvångsmedel i resningssyfte. En sådan saknas idag, vilket är anledningen till att Högsta domstolen nekade riksåklagarens begäran om kroppsbesiktning mot den man som tidigare frikänts i det uppmärksammade resningsärendet om mordet på den 16-åriga flickan i november 1996. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det viktigt att reglera under vilka förutsättningar åklagaren får och ska vidta utredningsåtgärder i samband med resning, eftersom det bidrar till ökad förutsägbarhet i förfarandet. Eftersom det inte lagreglerades i samband med införandet av 58 kap. 6 a § RB bör ske nu.

Genom att införa bestämmelser som reglerar när åklagaren kan och ska vidta tvångsmedelsåtgärder inom en återupptagen förundersökning upprätthålls legalitetsprincipen, vilket krävs för att få göra det intrång i den enskildes rättssfär som åtgärderna innebär. Bestämmelserna ska även förhålla sig till de övriga allmänna principerna som kompletterar lagstiftningen vid tvångsmedelsanvändning, nämligen ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Ändamålet med användningen av utredningsåtgärder i resningsärenden bör framgå av lagtexten och åklagaren ska alltid pröva om ändamålet ligger inom tvångsmedlets tillämpningsområde. Dessutom ska åklagaren, enligt behovsprincipen, utreda om det verkligen är nödvändigt att vidta utredningsåtgärderna eller om det avsedda resultatet kan nås på annat sätt. Därutöver ska åtgärderna vara proportionerliga och åklagaren ska därmed pröva om tvångsmedlets art, styrka, räckvidd och varaktighet står i rimlig proportion till vad som finns att vinna med åtgärden. Bedömningen ska landa i att åtgärden uppväger det intrång eller men som det innebär för individen.

Införandet av ny eller kompletterande lagstiftning på området för tvångsmedelsanvändning som leder till en utökad möjlighet för åklagaren att vidta utredningsåtgärder i resningsärenden hade förändrat tyngdpunkten av

straffprocessens funktioner. Brottsbekämpning intar i sådana fall en mer betydande roll framför rättssäkerheten i resningsförfarandet. Det hade också inneburit en starkare ställning i processen för brottsoffret, vilket följer den senaste tidens kriminalpolitiska utveckling där både brottsbekämpnings- och brottsofferperspektivet har tagit större plats.

Det är viktigt att komma ihåg att resning utgör ett exceptionellt undantag från huvudregeln om domens rättskraft. Resning är unikt och trots prognosen om en ökning av resningsärenden är det fortsatt oerhört sällsynt eftersom det ställs höga krav för att resning ska beviljas. De höga kraven kommer att kvarstå även om åklagarens möjligheter att vidta utredningsåtgärder för att utreda nya omständigheter och bevis blir större. Skillnaden blir istället att möjligheten att resa ett mål till nackdel för den tilltalade inte bara finns i teorin utan även i praktiken, oberoende av brister i den gamla utredningen, missar av utomstående organ eller olagligt bevarad bevisning.

7 Slutsats och avslutande kommentar

Uppsatsen har haft till syfte att belysa åklagarens roll i straffprocessen med utredningsmöjligheter i resningsärenden som fokus och har således bidragit till ökad kunskap inom resning som ett extraordinärt rättsmedel. Avsikten har varit att besvara tre frågeställningar där den första ”Under vilka förutsättningar kan resning till nackdel för den tilltalade beviljas enligt gällande rätt?” har besvarats i kapitel 4. Resning är ett särskilt undantag från domens rättskraft och det krävs mycket för att ett mål ska bli föremål för resning. Främst sker det i samband med att ny bevisning eller nya omständigheter uppdagas. Det krävs dessutom att brottet är grovt, att omständigheten eller beviset som läggs fram sannolikt hade ändrat målets utgång samt att åklagaren haft en giltig ursäkt att inte åberopa det nya materialet tidigare. Reglerna ger uttryck för de fall när sanningsprincipen anses prioriteras framför orubblighetsprincipen och motiveras framförallt ur ett brottsbekämpnings- och brottsofferperspektiv. Uppsatsens andra fråga ”Vilka utredningsåtgärder får åklagaren vidta i resningsärenden?” har i sin tur besvarats i kapitel 5. Det konstateras att återupptagande av förundersökning är ett krav för användningen av tvångsmedel, men att det i övrigt saknas lagstadgade förutsättningar för när utredningsåtgärder får tillämpas. Samtidigt utläses det ur förarbetena att det sannolikt fanns en avsikt och vilja att reglera tvångsmedelsanvändningen. Bristerna i lagstiftningen är anledningen till att Högsta domstolen nekade åklagarens begäran av kroppsbesiktning mot 16-åringens misstänkte mördare. Vidare har uppsatsen haft som avsikt att fungera som en juridisk grund i den politiska debatten gällande frågan om åklagarens utökade möjligheter till tvångsmedelsanvändning i resningsärenden. I sjätte kapitlet argumenteras för att åklagaren bör ges bredare möjligheter att vidta tvångsåtgärder i resningsärenden. Det motiveras dels ur ett brottsbekämpningsperspektiv men också ur ett praktiskt perspektiv, brottsofferperspektiv och mot bakgrund av ändamålen med relevanta bestämmelser. Diskussionen och analysen bidrar till att besvara uppsatsens tredje fråga ”Bör åklagarens möjligheter till tvångsmedelsanvändning utökas i resningsärenden?”.

Uppsatsens syfte har uppfyllts genom att relevant lagstiftning gällande resning till men för den tilltalade samt åklagarens utredningsmöjligheter i resningsärenden har presenterats, diskuterats och i viss mån kritiserats. Det har gjorts med hjälp av straffprocessens grundläggande funktioner och principer samt genom att sätta reglerna i ett praktiskt perspektiv. På så sätt har forskningen lyckats bidra till ökad kunskap inom resning som ett extraordinärt rättsmedel samt givit en juridisk, och inte enbart kriminalpolitisk, aspekt av den smått påbörjade debatten om att utöka åklagarens möjligheter till användningen av tvångsmedel i resningsärenden.

Till sist ska nämnas att området för tillämpningen av utredningsåtgärder i resningsärenden tidigare är utforskat och således aktuellt för framtida forskning. Lagstiftningsarbetet för att utöka åklagarens befogenheter vid resning måste påbörjas. Det är nästintill omöjligt att utreda brott utan verktyg och min förhoppning är att teorin inom snar framtid inte längre hindrar praktiken.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck m.m.

Propositioner

Prop. 1973/90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.

Prop. 1975/76:209 om ändring i regeringsformen

Prop. 1984/85:32 om riktlinjer för det framtida arbetet med ekonomisk brottslighet m.m.

Prop. 1987/88:58 om rätten att besluta om resning m.m.

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 1988/1989:124 om vissa tvångsmedelsfrågor

Prop. 2011/12:156 om resningsförfarandet i brottmål – återupptagande av förundersökning och rätt till biträde

Statens offentliga utredningar

SOU 1926:32 Processkommissionens betänkande angående rättegångsbalkens ombildning

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

SOU 1984:15 Ekonomisk brottslighet i Sverige

SOU 1998:40

SOU 1998:46 Om buggning och andra tvångsmedel

SOU 2009:98 Resningsförfarandet i brottmål - återupptagande av förundersökning och rätt till biträde

SOU 2017:75 Datalagring – brottsbekämpning och integritet

SOU 2022:52 Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel

Övrigt

Mot. 2015/16:2685 Brottsoffer

JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006), *Felaktigt dömda* – Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt

Rättsfall m.m.

Högsta domstolen

HD B 5952:21

NJA 2021 s. 368 ”Salivprovet”

NJA 2022 s. 424 ”Mordet i Husum”

Övrigt

Hovrätten för Nedre Norrland dom 2022-07-19, mål B 852–22

JO 2002/03

JO i 2000/01

Internetkällor

Ljud och rörlig bild

Lunds universitet (2022), *Öppet fall: Malinmordet*. Tillgänglig på <https://www.jur.lu.se/#!oppetfall> [hämtad 2023.02.02]

Sveriges Radio (2022), *P3 Dokumentär: Mordet på Malin i Husum*. Tillgänglig på <https://sverigesradio.se/avsnitt/malin-fallet-mordet-pa-malin-i-husum> [hämtad 2023.02.02]

SVT (2022), *Kriminalarkivet: Mordet på Malin*. Tillgänglig på <https://www.svtplay.se/kriminalarkivet-mordet-pa-malin> [hämtad 2023.02.01]

Webbsidor

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, ”Om oss”. Tillgänglig på <https://sakint.se/om-oss/> [hämtad 2023.05.08]

Åklagarmyndigheten, ”Resning”, *Om rättsprocessen*. Tillgänglig på https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/resning/ [hämtad 2023.05.03]

Åklagarmyndigheten, ”Rättegången”, *Om rättsprocessen*. Tillgänglig på https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/rattengang/ [hämtad 2023.03.04]

Åklagarmyndigheten, ”Prejudikat”, *Ordlista*. Tillgänglig på <https://www.aklagare.se/ordlista/p/prejudikat/> [hämtad 2023.04.22]

Artiklar

Cantwell, Oisín, ”Mordet på Malin hade kunnat lösas – men lagen sätter stopp”, *Aftonbladet*. 2021.06.04. Tillgänglig på

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/nApz6m/mordet-pa-malin-hade-kunnat-losas-men-lagen-satter-stopp> [hämtad 2023.03.12]

Sellén, Patric, ”Efter avslaget i Malinfallet: Nu begär Åklagarmyndigheten lagändring”, *SVT Nyheter*. 2021.06.05. Tillgänglig på

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/efter-avslaget-i-malinfallet-nu-begar-aklagarmyndigheten-lagandring> [hämtad 2023.03.12]

Svensson, Niklas, ”Så levde Malin misstänka mördare på fri fot i 25 år”, *Expressen*. 2022.05.31. Tillgänglig på

<https://www.expressen.se/nyheter/sa-levde-malins-misstankta-mordare-pa-fri-fot-i-25-ar/> [hämtad 2023.03.12]

Litteratur

Andersson, Simon (2016), *Skälig misstanke*, Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm

Borgeke, Martin och Heidenborg, Mari (2016), *Att bestämma påföljd för brott*, 3 uppl., Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm

Bring, Thomas, Diesen, Christian och Andersson, Simon (2019), *Förundersökning*, 5 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm

Burman, Monica (2011), ”Brottsoffer i straffrätten”, i: Lernestedts, Claes och Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik AB, Stockholm

Cars, Thorsten (1959), *Om resning i rättegångsmål*, Nordiska bokhandeln, Stockholm

Dahlstrand, Karl (2011), ”Ersättning för kränkning ur ett rättssociologiskt perspektiv. ’En särskild typ av omtanke och krälek’”, i: Lernestedts, Claes och Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik AB, Stockholm

Ekelöf, Per Olof (1982), ”Ett problem med avseende på hemlig avlyssning”, *SvJT*, s. 654–663

- Ekelöf, Per Olof, Andersson, Simon, Bellander, Henrik, Bylund, Torleif, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael (2018), *Rättegång III*, 8 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm
- Ekelöf, Per Olof och Edelstam, Henrik (2008), *Rättsmedlen*, 12 uppl., Iustus förlag AB, Uppsala
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars (2009), *Rättegång IV*, 7 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars och Pauli, Mikael (2016), *Rättegång I*, 9 uppl., Wolters Kluwer AB, Stockholm
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael (2011), *Rättegång V*, 8 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm
- Hallonsten, Hanna och Asp, Petter (2022), ”Högsta domstolens prejudikatbildande verksamhet på straffrättens område”, *SvJT*, s. 421–431
- Hjertstedt, Mattias (2019), ”Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt”, i: Mannelqvist, Ruth, Ingmanson, Staffan och Ulander-Wänman, Carin (red.), *Festskrift till Örjan Edström*, s. 165–173, Juridiska institutionen, Umeå universitet
- Jareborg, Nils och Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*, 6 uppl., Norstedts juridik, Stockholm
- Jermsten, Henrik, Regeringsformen (1974:152), 2 kap. 21 §, Lexino 20203-01-01 (JUNO)
- Kleineman, Jan (2018), ’Rättsdogmatisk metod’, i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund.
- Landström, Lena (2011), *Åklagaren som grindvakt – en rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning av brott*, Iustus Förlag AB, Uppsala
- Lidén, Moa (2021), ”Resning i brottmål i Sverige”, *SvJT*, s. 508–537
- Lindberg, Gunnel (2022), *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*, 5 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm

Lundh, Petra (2022), "Riksåklagarens roll som åklagare i högsta domstolen", *SvJT*, s. 432–441

Nowak, Karol (2003), *Oskyldighetspresumtionen*, Norstedts Juridik AB, Lund

Olivecrona, Karl (1943), *Domen i tvistemål*, Juridiska fakulteten, Lunds universitet

Ramberg, Christina (2017), "Prejudikat som rättskälla", *SvJT*, s. 773-782

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 5 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm.

Tham, Henrik (2011), "Brottsoffrets uppkomst och utveckling som offentlig fråga i Sverige", i: Lernestedts, Claes och Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik AB, Stockholm

Thornefors, Christer, Rättegångsbalk (1942:740), 30 kap. 9 §, Lexino 2017-10-17 (JUNO)

Träskman, Per Ole (2011), "Brottsoffret och brottmålsrättegången", i: Lernestedts, Claes och Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik AB, Stockholm

Welamson, Lars och Munck, Johan (2022), *Processen i hovrätt och högsta domstolen, Rättegång IV*, 6 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm

Westerlund, Gösta (2022), *Straffprocessuella tvångsmedel*, 7 uppl., Bruun Juridik AB, Stockholm

Zila, Josef (1990), "Om rättssäkerhet", *SvJT*, s. 284–305